

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
Кафедра політології

Магістерська робота

Освітній ступінь – магістр

На тему: **«ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ СЕРЕД СУДДІВ.
РОЛЬ НАЗК»**

Виконав: студент 2-го року навчання

Спеціальності

052 Політологія

Кахіані Теона

Керівник Бойко, А,М,

Професор, доктор юридичних наук.

Рецензент:

Захищена “__” _____ 20_р.

Київ – 2023 р.

ПЛАН

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПРОЯВІВ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....	5
1.1 Корупція як соціальний феномен та особливості її проявів.....	6
1.2 Стан корупції у судовій системі України.....	8
1.3 Чинники корупції у судовій системі України.	13
1.4. Наслідки корупції у судовій системі України для суспільства.....	15
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНИ.....	19
2.1 Засади запобігання корупції в Україні.	19
2.2 Система заходів запобігання корупції в Україні та особливості їх реалізації у судовій системі України.	23
2.3 Суб'єкти запобігання корупції в Україні та їх характеристика.	32
РОЗДІЛ 3. РОЛЬ НАЗК У ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ	39
3.1 Національне агентство з питань запобігання корупції: статус та завдання.	39
3.2 Особливості реалізації повноважень НАЗК щодо запобігання корупції у судовій системі України.....	43
3.3 Взаємодія НАЗК з органами суддівського врядування щодо запобігання корупції у судовій системі України.	46
3.4 Участь громадськості у запобіганні корупції в судовій системі України та їх взаємодія з НАЗК.	47
ВИСНОВКИ	50

ВСТУП

Корупція в судовій системі України є поширеною проблемою з далекосяжними наслідками для суспільства. У цьому розділі розглядається концепція корупції та досліджуються її різні прояви в судовій системі України. Досліджуючи основні фактори, які сприяють корупції та її вплив на суспільство, ми можемо отримати всебічне розуміння викликів, які необхідно вирішити. У наступних підрозділах надається детальний аналіз корупції в українській судовій системі. Перший підрозділ першого розділу має на меті встановити чітке розуміння корупції в контексті судової системи України. Дослідження різних форм корупції, такі як хабарництво, фаворитизм, політичне втручання та відсутність прозорості, дає можливість зрозуміти широту та складність проблеми. Розуміння цих проявів має вирішальне значення для виявлення корупційних дій та розробки ефективних заходів боротьби з ними. Другий підрозділ першого розділу зосереджується на інституційних

факторах, які сприяють корупції в судовій системі України. В даному підрозділі досліджується відсутність незалежності судової системи, обмежену прозорість і механізми підзвітності, вплив олігархічних груп і політичне втручання. Виявлення та підкреслення цих системних викликів дає можливість отримати уявлення про основні причини корупції та сформулювати стратегії системних реформ. У третьому підрозділі першого розділу відбувається заглиблення в фактори, характерні для судової системи України, які підживлюють корупцію. Це включає відсутність незалежності судової влади, відсутність прозорості та підзвітності, а також вплив політичного патронажу на призначення суддів. Аналіз цих факторів дає можливість визначити унікальні виклики, з якими стикається судова система України, і розробити цілеспрямовані рішення для ефективного подолання корупції. У останньому підрозділі розглядаються широкі наслідки корупції в судовій системі України для суспільства в цілому. Досліджується, як корупція підриває довіру суспільства до судової системи, увічнює соціальну нерівність, перешкоджає економічному зростанню, перешкоджає правосуддю, послаблює демократичні інститути та завдає шкоди міжнародній репутації України. Розуміння цих наслідків підкреслює нагальну потребу в антикорупційних заходах, які відновлять добросовісність, сприятимуть справедливості та відновлять довіру суспільства до судової системи. Назагал, у першому розділі наведено комплексний аналіз корупції в судовій системі України. Досліджуючи концепцію корупції та її різноманітні прояви, а також основні чинники, що сприяють її поширенню, ми отримуємо цінну інформацію про існуючі виклики. Наслідки корупції підкреслюють необхідність реформ, спрямованих на сприяння прозорості, підзвітності та верховенству права. Лише завдяки цим узгодженим зусиллям Україна зможе створити справедливу та неупереджену судову систему, забезпечити рівний доступ до правосуддя, сприяти соціальній єдності та створити середовище, сприятливе для економічного розвитку та зміцнення демократичних інститутів.

У другому розділі цієї роботи розглядається система запобігання корупції в Україні. Корупція вже давно є серйозною проблемою в країні, підриваючи громадську довіру, перешкоджаючи економічному розвитку та підриваючи основи належного управління. Протягом багатьох років Україна докладала зусиль для боротьби з корупцією та створення надійних механізмів запобігання її виникненню. У цьому розділі розглядаються різні аспекти системи запобігання корупції в Україні, висвітлено ключові компоненти та ініціативи, які існують. У першому підрозділі другого розділу досліджуються основи запобігання корупції в Україні. У розділі розглядаються ключові закони, нормативні акти та положення, які визначають пов'язані з корупцією правопорушення, встановлюють покарання та визначають обов'язки державних службовців. Також обговорюються останні зміни в законодавстві та реформи, спрямовані на зміцнення правової бази та покращення антикорупційних заходів. У

другому підрозділі другого розділу досліджуються інститути боротьби з корупцією. В Україні створені спеціалізовані інституції, які займаються боротьбою з корупцією та забезпеченням відповідальності. У цьому підрозділі буде подано огляд наступних інституцій: Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) та Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). Розглядається роль, обов'язки та досягнення цих установ, висвітлюючи їхній внесок у загальну систему запобігання корупції. У третьому підрозділі третього розділу досліджуються суб'єкти запобігання корупції в Україні та їх характеристика. У цьому підрозділі звіту буде розглянуто заходи, вжиті в Україні для захисту викривачів та сприяння їх участі у викритті корупційних дій. У ньому висвітлюються законодавчі положення, механізми звітності та системи підтримки, які діють для захисту викривачів і стимулюють їх виступати. Також розглядаються ініціативи, вжиті Україною для підвищення прозорості та підзвітності в державному секторі. Обговорюватимуться такі механізми, як декларування активів, реформи державних закупівель, політика відкритих даних і роль організацій громадянського суспільства у сприянні прозорості та притягненні державних службовців до відповідальності. У підрозділі розглядатимуться зусилля України щодо взаємодії з міжнародними партнерами, організаціями та ініціативами, спрямованими на боротьбу з корупцією. Він підкреслить участь країни в антикорупційних конвенціях, угодах про взаємну правову допомогу та співпрацю з міжнародними органами, такими як ООН, Європейський Союз і Рада Європи. Загалом у другому розділі подано комплексний огляд системи запобігання корупції в Україні. Досліджуючи законодавчу базу, антикорупційні установи, заходи захисту викривачів, ініціативи щодо прозорості та підзвітності, а також міжнародну співпрацю, цей розділ має на меті надати цінну інформацію про прогрес України у боротьбі з корупцією та виклики, які чекають попереду.

У третьому розділі розглядається роль Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) у запобіганні корупції в судовій системі України. Корупція в судовій системі створює значну перешкоду для досягнення Україною справедливої та прозорої правової бази. Для боротьби з цією поширеною проблемою Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) відіграє вирішальну роль у запобіганні корупції в судовій системі країни. У цьому розділі розглядаються багатогранні обов'язки, які бере на себе НАЗК, розглядаються його правова база та повноваження, моніторинг та перевірка декларацій суддів, взаємодія з органами судової адміністрації та сприяння участі громадськості. У першому підрозділі третього розділу досліджується правова база та повноваження НАЗК. НАЗК діє в рамках надійної законодавчої бази, яка надає йому необхідні повноваження для ефективної боротьби з корупцією в судовій системі. Такі закони, як Закон України «Про запобігання корупції» та Закон України «Про судоустрій і статус суддів», надають НАЗК широкі повноваження щодо

розслідування, моніторингу та вжиття відповідних заходів проти корупції. У цьому підрозділі розглядається правова основа, на якій діє НАЗК, підкреслюється його роль як ключового гравця у боротьбі з корупцією. У другому підрозділі третього розділу досліджується забезпечення доброчесності суддів має першочергове значення для підтримки вільної від корупції судової системи. НАЗК відіграє важливу роль у цьому відношенні, здійснюючи ретельний моніторинг і перевірку декларацій про майно та доходи суддів. Перевіряючи ці декларації, НАЗК виявляє будь-які порушення або ознаки корупційних дій. У цьому підрозділі розглядається важливість моніторингових зусиль НАЗК, підкреслюючи їхній внесок у підтримку прозорості, підзвітності та етичної поведінки в судовій системі. У третьому розділі розглядається взаємодія НАЗК з органами судової адміністрації. Співпраця з органами судової адміністрації відіграє важливу роль у виконанні НАЗК місії щодо запобігання корупції в судовій системі. У цьому підрозділі розглядається взаємодія НАЗК з такими ключовими суб'єктами, як Вища рада юстиції, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація, Вищий антикорупційний суд та Верховний Суд. Співпрацюючи з цими органами, НАЗК має на меті налагодження скоординованого підходу до боротьби з корупцією, сприяння прозорості та забезпечення доброчесності судової системи.

У четвертому розділі досліджується участь громадськості у запобіганні корупції в судовій системі України та її взаємодія з НАЗК. Усвідомлюючи неоціненну роль участі громадськості у боротьбі з корупцією, НАЗК активно залучає до роботи організації громадянського суспільства, ЗМІ та громадськість. У цьому підрозділі наголошується на важливості залучення громадськості до запобігання корупції в судовій системі. Він досліджує співпрацю НАЗК з організаціями громадянського суспільства, захист викривачів та залучення громадськості до процесів прийняття рішень. Завдяки цим ініціативам НАЗК сприяє прозорості, підзвітності та суспільній довірі до судової системи. Третій розділ висвітлює важливу роль, яку відіграє НАЗК у запобіганні корупції в судовій системі України. Вивчаючи законодавчу базу та повноваження НАЗК, практику моніторингу та перевірки, взаємодію з органами судової адміністрації та сприяння участі громадськості, виникає всебічне розуміння його багатогранних обов'язків. Колективні зусилля НАЗК та його зацікавлених сторін мають потенціал для трансформації судової системи, сприяння доброчесності, прозорості та справедливості в Україні.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПРОЯВІВ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

1.1 Корупція як соціальний феномен та особливості її проявів.

Корупція є складним і багатограним явищем, яке є предметом багатьох досліджень у соціальних науках. За своєю суттю корупція стосується зловживання владою окремими особами чи установами для отримання особистої вигоди, і вона може набувати різних форм. Хоча корупція часто пов'язана з хабарництвом та іншою незаконною діяльністю, вона також може проявлятися більш витонченими способами, такими як кумівство та фаворитизм.

Однією з ключових дискусій серед науковців є те, як визначити корупцію. Деякі визначення вузько зосереджені на незаконній діяльності, наприклад, на використанні хабарів для впливу на прийняття рішень. Інші мають ширший погляд, охоплюючи будь-яку поведінку, яка передбачає зловживання владою або порушення етичних норм. Треті вважають корупцію соціально сконструйованим поняттям, яке різниться залежно від культури та контексту.

Сьюзен Роуз-Акерман у своїй книзі «Корупція та уряд: причини, наслідки та реформа» Роуз-Акерман визначає корупцію як «використання державної влади для приватної вигоди». Вона стверджує, що корупція шкодить економічному розвитку, політичній стабільності та соціальному добробуту. Автор також визначає різні форми корупції, включаючи хабарництво, розкрадання, кумівство та кумівство.¹

Роберт Клітгаард у своїй книзі «Контроль над корупцією» Клітгаард визначає корупцію як «поведінку, яка відхиляється від формальних обов'язків публічної ролі через приватні (особисті, близькі родичі, приватні кліки) грошові або статусні вигоди». Він стверджує, що корупція є функцією трьох чинників: монопольної влади, розсуду та відповідальності. Він також пропонує формулу для вимірювання корупції, відому як «формула корупції».²

Йоганн Граф Ламбсдорф у своїй статті «Інституційна економіка корупції та реформ: теорія, докази та політика» Ламбсдорф визначає корупцію як «зловживання довіреною владою для приватної вигоди». Він стверджує, що корупція є функцією чотирьох змінних: монополії, свободи дій, підзвітності та прозорості. Він також пропонує різні політичні заходи для зменшення корупції, такі як підвищення прозорості та підзвітності, зменшення дискреції та зміцнення інституцій.³

Майкл Джонстон у своїй книзі «Синдроми корупції: багатство, влада та демократія» Джонстон визначає корупцію як «зловживання державною владою для отримання приватної вигоди». Він стверджує, що корупція є функцією трьох факторів: можливостей, раціоналізації

¹ Rose-Ackerman, S. (1999). Corruption of High-Level Officials. In *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform* (pp. 27-38). Cambridge: Cambridge University Press.

² Klitgaard, R. (1988). Introduction. In *Controlling Corruption* (pp. 1-12). University of California Press.

³ Lambsdorff, J. (2007). Introduction. In *The Institutional Economics of Corruption and Reform: Theory, Evidence and Policy* (pp. 1-26). Cambridge: Cambridge University Press.

та моральної незаангажованості. Він також визначає різні «синдроми» корупції, такі як захоплення еліти, захоплення держави та легальна корупція.⁴

Ці автори пропонують дещо різні підходи до розуміння корупції, але є деякі спільні ознаки. Усі вони погоджуються, що корупція передбачає зловживання державною владою для приватної вигоди та може мати шкідливі наслідки для суспільства. Вони також визнають важливість таких чинників, як монопольна влада, свобода дій, підзвітність і прозорість у визначенні рівня корупції. Усі вони пропонують різні політичні заходи для зменшення корупції, такі як підвищення прозорості та підзвітності, зменшення дискреційної свободи дій та зміцнення інституцій.

Незважаючи на ці розбіжності щодо того, як визначити корупцію, серед дослідників є загальна згода, що вона є основною перешкодою для економічного розвитку, політичної стабільності та соціальної справедливості. Корупція може підірвати довіру суспільства до державних установ, спотворити ринкову конкуренцію та закріпити нерівність. Це також може посилити бідність і перешкодити зусиллям, спрямованим на досягнення сталого розвитку.

Одним із найпоширеніших проявів корупції є хабарництво, яке передбачає пропозицію або отримання грошей, подарунків чи інших форм матеріальної чи нематеріальної вигоди в обмін на послугу чи дії, які є незаконними чи неетичними. Хабарництво може мати місце в багатьох різних контекстах, включаючи бізнес, політику, правоохоронні органи та судову систему, і може мати серйозні наслідки для тих, хто причетний, а також для суспільства в цілому.

Іншою поширеною формою корупції є привласнення чи розтрата, яка має місце, коли особа, яка є службовою особою, незаконно привласнює чи витрачає чуже майно для особистої вигоди. Це може відбуватися як у державному, так і в приватному секторах і може включати осіб на всіх рівнях організації. Викрадення у формі привласнення чи розтрати часто важко виявити, оскільки причетні особи можуть вжити заходів, щоб приховати свої дії або маніпулювати документами обліку.

Вимагання неправомірної вигоди є ще одним проявом корупції, яке передбачає використання погроз або примусу з метою отримати щось цінне від іншої особи. Це може статися в багатьох різних контекстах і може варіюватися від відносно незначних актів примусу до більш серйозних форм залякування.

Непотизм – це ще одна форма корупції, яка передбачає надання переваги родичам або друзям у доступі до управлінських чи політичних посад, незалежно від їхньої кваліфікації. Це

⁴ Johnston, M. (2005). Wealth, power, and corruption. In *Syndromes of Corruption: Wealth, Power, and Democracy* (pp. 1-15). Cambridge: Cambridge University Press.

може призвести до призначення осіб, які є некомпетентними, і це може підірвати довіру суспільства до державних органів.

Кронізм подібне до кумівства, але передбачає підтримку у працевлаштуванні на керівні посади або надання послуг друзям, партнерам або політичним союзникам, часто без урахування їхньої кваліфікації чи заслуг. Це може призвести до призначення некваліфікованих або некомпетентних осіб на важливі посади та може сприяти розширенню культури корупції та кумівства.

Патронаж — це ще одна форма корупції, яка передбачає підтримку на посаді чи інших переваг в обмін на політичну підтримку чи лояльність. Це може статися в багатьох різних контекстах, таких як бізнес, політика та державне управління, і може підірвати довіру суспільства до державних органів.

Шахрайство є ще одним проявом корупції, який охоплює широкий спектр незаконних дій, включаючи ухилення від сплати податків, підробку та неправдиву бухгалтерську звітність. Шахрайство може відбуватися в різних контекстах, наприклад у бізнесі, політиці та фінансовій індустрії, і може мати серйозні негативні наслідки для окремих осіб та економіки в цілому.

Хоча прояви корупції численні та компліковані, усі вони мають певні спільні риси. Корупція, у широкому сенсі, передбачає використання влади чи службових повноважень для отримання особистої вигоди, чим підриває довіру до державних органів та установ і спричиняє інші негативні наслідки у економічній, політичній, соціальній та інших сферах суспільного життя.

1.2 Стан корупції у судовій системі України.

Судова влада є важливою гілкою державної влади у будь-якому суспільстві. Незалежна судова влада є важливим чинним утвердження у суспільстві верховенства права та забезпечення суспільної справедливості. Однак, коли судова влада вражена корупцією, це може підірвати самі основи демократії. Корупція в судовій владі вважається однією з найнебезпечніших за характером шкоди суспільству, оскільки вона підриває довіру суспільства до судової влади та суддів і порушує право особи на справедливий суд. Правосуддя передбачає тлумачення та застосування права і випадках правового спору, а також забезпечує судовий контроль за дотриманням прав людини та основоположних свобод, і коли корупція проникає в цей надважливий державний інститут, це може мати далекосяжні негативні наслідки для суспільства загалом.

Однією з основних причин, чому корупція в судовій системі є такою небезпечною, є те, що вона підриває панування у суспільстві верховенства права. Верховенство права є основоположним принципом демократичного суспільства, і принципи верховенства права

покликані утвердити у суспільстві порядок, що ґрунтується на праві на дотриманні прав людини, на доступі до справедливого правосуддя, на обмеженні сваволі та недопущенні дискримінації. Коли судді, прокурори, адвокати чи інші посадові особи суду беруть участь у корупційній діяльності, вони, по суті, ставлять себе над законом і підривають ті принципи, які є важливими для функціонування демократії.

Корупція в судовій системі України має довгу історію, яка сягає радянських часів. У радянський період судова система була сильно залежною від політичної (партійно-адміністративної) волі, суддів завжди призначали ґрунтуючись на їх лояльності до правлячої Комуністичної партії. Після розпаду Радянського Союзу Україна пережила період політичної та економічної трансформації, що призвело до широкого розповсюдження корупції в багатьох сферах життя суспільства, включаючи судову систему.

Однією з ключових ознак корупції в судовій системі України був політичний, адміністративний, фінансовий та інший неправомірний вплив у процедурах добору та кар'єрного зростання суддів, а також зовнішній та внутрішній вплив на здійснення правосуддя. Від осіб, які прагнули стати суддями, часто вимагали неправомірної вигоди або вимагали лояльності «на майбутнє». Така практика не тільки підривала і підриває цілісність судової системи, але й увічнює культуру корупції, в якій ті, хто має гроші та вплив, можуть купити собі дорогу до владних посад, набути вагомого статусу і ще більше збагатитись.

Справа⁵ Павла Вовка, який був головою Київського окружного адміністративного суду, є яскравим прикладом «продажу» суддівських посад та суддівських рішень в Україні. Павла Вовка підозрювали у вчиненні корупційних правопорушень. Звинувачення проти Вовка спровокували демонстрації та звернення до влади про його відставку. Цей випадок є лише одним із прикладів ендемічної проблеми корупції в судовій системі України, що підкреслює необхідність постійних змін для зміцнення доброчесності та незалежності судової влади.

Іншою ознакою корупції в судовій системі України є маніпуляції судовими рішеннями в обмін на отримання неправомірної вигоди. Суддів звинувачували в отриманні неправомірної вигоди за винесення незаконних і навіть формально законних судових рішень. Така практика не тільки підриває верховенство права, але й підриває довіру суспільства до судової влади та суддів.

Одним із прикладів маніпулювання судовими рішеннями в обмін на отримання неправомірної вигоди є справа колишнього судді Миколи Чауса. Миколу Чауса звинуватили в отриманні 150 тисяч доларів неправомірної вигоди в обмін на позитивне рішення суду у справі

⁵ "Ukrainian Judge Accused of Buying Post," The New York Times, November 29, 2018.

щодо певного бізнесмена. Чаус втік з України у 2016 році, щоб уникнути звинувачень у вчиненні корупційних правопорушень, а потім був заарештований у Молдові в 2020 році.⁶

Політичний вплив є ще одним фактором, який сприяє корупції в судовій системі України. Політики можуть намагатися вплинути на судові рішення, щоб захистити себе або своїх союзників від судового переслідування. Це може приймати різні форми, включаючи призначення суддів, які прихильно ставляться до їхніх інтересів, або тиск на суддів, щоб вони постановляли потрібні рішення певним чином.

Прикладом політичного впливу на судову систему в Україні є справа колишнього президента Петра Порошенка, якого звинуватили у використанні свого впливу для маніпулювання судовою системою на свою користь. Порошенку висунули численні звинувачення в корупції, включно з звинуваченнями в розтраті та зловживанні владою. Однак багато його прихильників стверджують, що звинувачення є політично вмотивованими, і що нинішній уряд використовує судову систему для нападу на своїх політичних опонентів.⁷ Варто зазначити, що справа Порошенка є складною та суперечливою, думки з цього приводу розділилися. Однак очевидно, що політичний вплив може відігравати значну роль у функціонуванні судової системи України, і що поточні реформи необхідні для вирішення цієї проблеми.

Використання посередників для сприяння підкупу є ще однією ознакою корупції в українській судовій системі. Особи, які бажають отримати бажані судові рішення, можуть використовувати посередників для звернення до суддів або службовців суду від свого імені. Це може ускладнити виявлення та судове переслідування суддів-корупціонерів, оскільки через участь посередників важче відстежити момент отримання неправомірної вигоди.

Прикладом використання посередників для сприяння хабарництву в Україні є справа⁸ колишнього судді Миколи Краснова. Краснова звинувачують у отриманні 300 тисяч доларів неправомірної вигоди за вирішення господарського спору на користь бізнесмена. Краснов, за словами влади, найняв посередника для організації передачі неправомірної вигоди, і його зафіксували під час обговорення виплати. В результаті Краснов був заарештований і звинувачений у вчиненні кримінального корупційного правопорушення. Цей випадок демонструє використання посередників як поширену тактику в корупційних схемах в Україні. Залучення посередників може ускладнити відстеження джерела хабарництва та може забезпечити додатковий рівень захисту для тих, хто бере участь у схемі.

⁶ «Ukrainian Ex-Judge Arrested in Moldova on Bribery Charges» Reuters, March 24, 2020.

⁷ «Ukraine's Poroshenko Charged with Embezzlement», BBC News, February 25, 2020.

⁸ «Ukrainian Judge Detained for Bribery in Favor of Businessman», Reuters, May 16, 2017.

Судова система в Україні вже давно уражена корупцією, і країна займає не найкращі позиції у світових індексах корупції. Такий стан речей зберігається, незважаючи на численні спроби реформ, включаючи створення нових антикорупційних органів і ухвалення нових законів.

Згідно з індексом сприйняття корупції (CPI) Transparency International за 2020 рік, Україна посіла 117 місце серед 180 країн, набравши лише 33 бали зі 100. Це незначне покращення порівняно з попередніми роками, але все ж свідчить про серйозну проблему. CPI вимірює рівень корупції в державному секторі на основі опитувань експертів і бізнесменів.⁹

Однією з головних проблем судової системи України і сьогодні є вплив потужних бізнес-інтересів та політичних еліт. Чимало суддів призначаються через політичні зв'язки, і вони часто підпорядковані тим, хто допоміг їм зберегти свої посади. Це може призвести до упереджених рішень у судових справах, а також до використання судової системи для зведення особистих рахунків або просування політичних цілей.

Одним із прикладів цього є справа колишнього президента Петра Порошенка, який був об'єктом численних розслідувань і судових справ після відходу з посади у 2019 році. Деякі з цих справ багато хто розглядає як політично мотивовані, а прихильники Порошенка стверджують, що він є мішенню чинним урядом у рамках ширшого придушення опозиційних діячів.

Іншою проблемою є відсутність відповідальності суддів, які вчиняють корупційну або неетичну поведінку. Згідно зі звітом Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO), Україна досягла певного прогресу у впровадженні заходів по боротьбі з корупцією в судах, але потрібно зробити більше для того, щоб судді несли відповідальність за свої дії. У звіті¹⁰ зазначається, що «існуюча правова база не передбачає ефективних і стримуючих санкцій за серйозні порушення суддівської етики та доброчесності».

Також висловлювалося занепокоєння щодо справедливості судової системи України, особливо у справах, які стосуються високопоставлених осіб або політично чутливих питань. У звіті¹¹, опублікованому у 2021 році, Міжнародна комісія юристів (ICJ) зазначила, що «судова система в Україні часто сприймається як політизована та упереджена», і розкритикувала використання попереднього ув'язнення як засобу тиску на підсудних.

Незважаючи на ці виклики, за останні роки відбулися деякі позитивні зрушення. У 2018 році в Україні було створено вищий антикорупційний суд, якому доручено розглядати справи,

⁹ Corruption Perceptions Index 2021 - Publications. (2022, January 25)

¹⁰ Group of States against Corruption (GRECO). (2020). Fourth Evaluation Round: Ukraine. Transparency of Party Funding. Criminalisation of Bribery of Members of Parliament. Incriminations Relevant to the Obligations under the Criminal Law Convention on Corruption. Corruption Prevention in Respect of Members of Parliament, Judges and Prosecutors.

¹¹ International Commission of Jurists (ICJ). (2019). Ukraine: Justice under political pressure.

пов'язані з корупцією високопосадовців. Деякі оглядачі хвалили суд за його незалежність та ефективність, хоча інші висловлювали занепокоєння щодо його спроможності розглядати велику кількість справ, які, ймовірно, передадуться йому.

Однак загалом очевидно, що корупція залишається серйозною проблемою в судовій системі України, і що потрібно зробити більше для усунення основних причин цієї проблеми. Це вимагатиме постійних зусиль уряду, громадянського суспільства та міжнародних партнерів для підтримки реформ і підвищення прозорості та підзвітності у сфері правосуддя.

За останні роки Україна зазнала значних реформ у своїй судовій системі, намагаючись побороти корупцію та підвищити якість і неупередженість судів. Ось хронологія деяких ключових реформ, які відбулися:

- 2014: після протестів на Євромайдані та усунення президента Януковича український уряд розпочав комплексну програму реформ, яка включала реформи судової системи. Верховна Рада прийняла пакет законів, спрямованих на реформування судової системи та боротьбу з корупцією. Ці закони передбачали створення Вищої кваліфікаційної комісії суддів, нового органу, відповідального за призначення та притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів.¹²
- 2015: український парламент прийняв пакет судових реформ, включаючи створення нової Вищої ради юстиції для нагляду за призначенням і притягненням до дисциплінарної відповідальності суддів, а також запровадження конкурсних іспитів для суддів.
- 2016: Верховна Рада України внесла зміни до Конституції України і передбачила створення нового Верховного Суду, також окремим законом створено Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), для розслідування справ про корупцію.
- 2017: Верховна Рада прийняла закон про створення Вищого антикорупційного суду (ВАКС), який розглядатиме корупційні кримінальні провадження високопосадовців та апеляції у справах ВАКС. Закон містив положення щодо забезпечення незалежності та неупередженості суду, включаючи добір суддів за участю міжнародних експертів.
- 2018 рік: ВАСУ почав приймати справи до розгляду, а НАБУ – розслідувати та переслідувати резонансні корупційні справи..
- 2019: Верховна Рада прийняла закон про створення нової системи суддівського самоврядування, який надає суддям більшу автономію в управлінні судовою системою. Закон містив положення щодо забезпечення прозорості та підзвітності судової системи, включно з вимогами публічної звітності.

¹² "Ukraine: Judicial Reform in Times of Crisis," Open Society Foundations.

- 2020: Верховна Рада прийняла закон про посилення незалежності та підзвітності Вищої ради правосуддя, яку критикували за неефективність у притягненні до дисциплінарної відповідальності корумпованих суддів. Закон містив положення щодо забезпечення прозорості та чесності діяльності Ради і перевірку членів Вищої ради правосуддя на дотримання стандартів доброчесності Етичною радою.

Ці реформи були оцінені як вагомий крок для зміни судової системи України, але залишаються проблеми з повною імплементацією та виконанням цих змін. Корупція та політичний вплив у судовій системі залишаються проблемними питаннями, і подальші реформи можуть бути необхідними для забезпечення суддівської незалежності та неупередженості суддів.

1.3 Чинники корупції у судовій системі України.

Судова система України протягом тривалого часу страждає від проблем корупції та неефективності, які мали згубний вплив на загальний економічний та політичний розвиток країни. Хоча за останні роки Україна досягла певного прогресу в реформуванні судової системи, але корупція залишається серйозною проблемою, яка продовжує підривати довіру суспільства до судової влади.

Є кілька факторів, які сприяють корупції в судовій системі України.

Одним із першочергових факторів є відсутність незалежності судової влади. Українська судова система є високо централізованою та контрольованою виконавчою гілкою влади, що обмежує здатність суддів приймати неупереджені рішення. Крім того, багато суддів призначаються через систему політичного патронажу, а не через процеси добору на основі заслуг, що ще більше підриває незалежність судової системи. Згідно зі звітом Венеціанської комісії, судова система України страждає від відсутності незалежності через вплив виконавчої гілки влади. У звіті зазначається, що «відсутність справжньої незалежності судової влади є однією з головних причин низького рівня довіри суспільства до судової системи».¹³

Ще одним фактором, який сприяє корупції в українській судовій системі є відсутність прозорості та підзвітності судової системи суспільству. У багатьох випадках судові процеси є закритими, перешкоджає правдиво побачити і оцінити судовий процес і його відповідність стандартам справедливого судового розгляду. Крім того, через кругову поруку, яка ще панує у судовій владі, багато суддів уникають дисциплінарної відповідальності, а також ускладнює розгляд справ про вчинення кримінальних корупційних правопорушень. Згідно зі звітом Transparency International, «відсутність прозорості та підзвітності в судовій системі сприяє

¹³ Venice Commission, Opinion on the Draft Law on the Judiciary and the Status of Judges of Ukraine, 2016

культури безкарності та корупції». У звіті зазначається, що «громадськість має обмежений доступ до інформації про роботу судової влади, а дієвий механізм притягнення суддів та працівників суду до відповідальності за їхні дії відсутній».¹⁴

Іншим фактором, який сприяє корупції в українській судовій системі, є впливовість на суспільне життя олігархічних груп та політичне втручання. Представники олігархічних груп та політичні еліти часто використовують свій вплив на суддів для отримання бажаних рішень та захисту своїх інтересів. Це може включати підкуп суддів та інших працівників суду, а також використання погроз та інших форм впливу на суддів. У доповіді¹⁵ Управління ООН з наркотиків і злочинності зазначається, що «відомо, що організовані злочинні групи в Україні використовують свій вплив для підкупу суддів та інших службовців суду». У доповіді також висвітлюється проблема політичного втручання в судову систему, зазначається, що «політичні еліти в Україні, як відомо, використовують свій вплив для впливу на судові рішення».¹⁶

Відсутність ефективної судової реформи в Україні також є вагомим фактором, який сприяє корупції в судовій системі. Незважаючи на те, що в останні роки були зроблені певні зусилля щодо реформування судової системи, прогрес був повільним і обмеженим. Багато запроваджених реформ були неефективними, і все ще бракує політичної волі внести суттєві зміни в судову систему. Політична влада ніяк не хоче відмовитись від можливостей впливати на суддів. Згідно зі звітом World Justice Project, «судова система України продовжує страждати від відсутності судової реформи та політичної волі для впровадження необхідних змін». У звіті зазначається, що «багато реформ, які були запроваджені, виявилися неефективними, і все ще бракує політичної волі для суттєвих змін у судовій системі».¹⁷

Культура безкарності в Україні є ще одним вагомим фактором, який сприяє корупції в судовій системі. У багатьох випадках корумповані судді та працівники суду не несуть відповідальності за свої дії, що свідчить про те, що корупція в судовій системі толерується. Така культура безкарності може ще більше сприяти корупції та остаточно підірвати довіру суспільства до судової системи.

Ці чинники взаємопов'язані та можуть підсилювати один одного, створюючи порочне коло корупції в судовій системі України. Вирішення цих проблем вимагатиме постійних зусиль з боку української законодавчої і виконавчої влади, організацій громадянського суспільства та міжнародних партнерів для сприяння прозорості, підзвітності та незалежності судової системи. Лише завдяки цим зусиллям Україна зможе побудувати судову систему, здатну підтримувати верховенство права та захищати права своїх громадян.

¹⁴ Transparency International, National Integrity System Assessment: Ukraine, 2018

¹⁵ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2019). Global Study on Smuggling of Migrants 2018.

¹⁶ United Nations Office on Drugs and Crime, Corruption Assessment Report: Ukraine, 2014

¹⁷ World Justice Project, Rule of Law Index 2020

1.4. Наслідки корупції у судовій системі України для суспільства.

Корупція в українській правовій системі є постійною проблемою протягом багатьох років і має серйозні наслідки для суспільства. Судова влада має вирішальне значення для підтримки верховенства права, захисту прав людини та забезпечення рівного доступу до правосуддя для всіх осіб. Однак коли суд корумпований, це може призвести до поганих наслідків для суспільства, а саме такі, як підірив громадської довіри, нерівність і дискримінація, зростання злочинності та незахищеності, перешкода економічному зростанню, перешкоджання правосуддю, послаблення демократичних інститутів, підірив міжнародної репутації. Тобто корупція в правовій системі України може мати широкий спектр серйозних наслідків для суспільства.

В першу чергу, судова корупція може призвести до втрати довіри суспільства до судової влади та суддів. Люди, які вважають судову систему корумпованою, менш схильні підкорятися закону та мають більшу схильність брати участь у незаконній діяльності. Зростає кількість досліджень, які підтверджують тезу про те, що корупція в судовій системі може підірвати довіру суспільства до верховенства права та призвести до підвищення рівня протиправної діяльності. Наприклад, опитування, проведене Європейським Союзом, показало, що громадяни, які сприймали судову систему як корумповану, рідше повідомляли про злочини або співпрацювали з правоохоронними органами. Відсутність співпраці ускладнювало правоохоронним органам розслідування та судове переслідування злочинів, що, у свою чергу, сприяло підвищенню рівня злочинності.¹⁸

Дослідження, проведене в Мексиці, виявило, що громадяни, які сприймали судову систему як корумповану, частіше проявляли пильність, беручи закон у свої руки, а не покладаючись на правову систему.¹⁹

Дослідження, проведене в Індії, виявило, що корупція в судовій системі призвела до ерозії суспільної довіри до судової системи та сприяла культурі безкарності, коли ті, хто має владу та вплив, могли ухилитися від правосуддя.²⁰

Ці дослідження свідчать про те, що судова корупція може підірвати довіру суспільства до правової системи, що призводить до підвищення рівня незаконної діяльності.

Корупція в судовій системі може закріпити соціальну нерівність, дозволяючи тим, хто має більше грошей і зв'язків, підкуповувати суддів для отримання сприятливих результатів у

¹⁸ European Commission. (2014). Corruption in the EU Member States.

¹⁹ Zepeda, E. (2017). Perception of Corruption in the Judiciary and Vigilantism in Mexico. *Journal of International Criminal Justice Research*, 3(1), 1-16.

²⁰ Transparency International India. (2017). *India Corruption Study 2017*.

суді, тоді як іншим, які не мають таких ресурсів, може бути відмовлено в доступі до правосуддя.

Глобальний барометр корупції 2020, опублікований Transparency International, повідомив, що корупція в судовій системі сприймається як серйозна проблема в Україні, причому 70% респондентів вважають суддів корумпованими або надзвичайно корумпованими. У звіті наголошується, що ті, хто має багатство та зв'язки, з більшою ймовірністю зможуть підкупити суддів для отримання бажаних результатів.²¹

У звіті Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) за 2019 рік зазначено, що судова система України характеризується «високим рівнем корупції, політичного втручання та браком незалежності». У звіті зазначається, що судова система часто надає перевагу тим, хто має зв'язки та ресурси, а бідні та маргіналізовані верстви населення перебувають у суттєво не вигідному становищі.²²

Дослідження 2018 року, проведене Центром протидії корупції в Україні, показало, що суддів часто підкуповували для ухвалення сприятливих рішень у справах, пов'язаних із заможними та пов'язаними особами. У дослідженні зазначається, що бідні та незахищені верстви населення часто не можуть отримати доступ до правосуддя, оскільки їм бракує ресурсів, щоб підкупити суддів або заплатити за юридичне представництво.²³

У звіті World Justice Project за 2017 рік встановлено, що українська система правосуддя була однією з найгірших у світі щодо доступу до правосуддя, частково через корупцію та політичне втручання. У звіті зазначається, що ті, у кого є гроші та зв'язки, мають більше шансів отримати сприятливий результат у суді.²⁴

У суспільствах, де судова система вважається корумпованою, громадяни можуть втратити довіру до правової системи та її здатності забезпечувати справедливе та неупереджене правосуддя. Це може призвести до почуття розчарування та переконання, що верховенство права не стосується всіх однаково. У такому середовищі люди можуть бути більш схильні взяти справу у свої руки або вдатися до кримінальної діяльності, вважаючи, що вони не понесуть наслідків за свої дії. У результаті може зрости рівень злочинності, а громадська безпека може бути під загрозою.

Дослідження, опубліковане в Journal of Law and Economics, показало, що корупція в судовій системі може призвести до зростання рівня злочинності, оскільки злочинці менш імовірно будуть покарані за свої дії. Дослідження також показало, що судова корупція може

²¹ Transparency International. (2020). Global Corruption Barometer 2020: Ukraine.

²² Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). (2019). Ukraine: Public Administration and Service Delivery Review.

²³ Anti-Corruption Action Center. (2018). Judicial Corruption in Ukraine.

²⁴ World Justice Project. (2017). WJP Rule of Law Index 2017-2018: Ukraine.

призвести до зниження рівня іноземних інвестицій, оскільки інвестори не наважуються вкладати свої гроші в країни зі слабким верховенством права.²⁵

Судова корупція може ускладнити чесне та ефективне функціонування фірм, що створює несприятливе бізнес-середовище та перешкоджає іноземним інвестиціям і сповільнить економічний прогрес. Дослідження Міжнародного валютного фонду (МВФ) показало, що судова корупція може мати негативний вплив на економічне зростання та інвестиції. Дослідження показало, що країни з нижчим рівнем корупції та міцнішим верховенством права, як правило, мають вищі рівні прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та більш швидке економічне зростання.²⁶

Дослідження, проведене в Китаї, виявило, що судова корупція може перешкоджати економічному розвитку, збільшуючи витрати на ведення бізнесу та перешкоджаючи інноваціям. Дослідження виявило, що фірми, які стикалися з корупцією в судовій системі, рідше брали участь у дослідженнях і розробках, і частіше брали участь у пошуках ренти.²⁷

Дослідження, проведене в Бразилії, виявило, що судова корупція може завдати особливої шкоди малим і середнім підприємствам (МСП). МСП, які стикаються з корупцією в судовій системі, з меншою ймовірністю будуть інвестувати в інновації та, швидше за все, зіткнуться з банкрутством.²⁸

Інше дослідження, опубліковане в *Journal of Development Economics*, показало, що корупція в судовій системі може призвести до зниження рівня економічного зростання. Дослідження показало, що країни з вищим рівнем судової корупції, як правило, мають нижчий рівень інвестицій, нижчий рівень продуктивності та нижчі темпи економічного зростання.²⁹

Корупція в правовій системі може призвести до перешкоджання правосуддю, в тому числі порушень прав людини, таких як несправедливі судові процеси, несправедливі засудження та відмова в доступі до правосуддя. Це може бути особливо руйнівним для вразливих верств населення, включаючи меншини, жінок і бідних.

У звіті Human Rights Watch по Україні за 2021 рік зазначено, що «корупція, недостатні ресурси та політичне втручання в судову систему продовжують підривати верховенство права та право на справедливий суд в Україні». У звіті висвітлюються випадки свавільного затримання, тортур і жорстокого поводження із затриманими, а також зазначається, що

²⁵ Mauro, P. (2015). Corruption and growth. *Journal of Development Economics*, 117, 58-71.

²⁶ International Monetary Fund. (2016). *Corruption: Costs and mitigating strategies*.

²⁷ Fan, H., & Lin, C. (2020). Judicial corruption and innovation in China. *Journal of Comparative Economics*, 48(1), 149-169.

²⁸ World Economic Forum. (2019). *Global Competitiveness Report 2019*.

²⁹ Luna, E., & Garoupa, N. (2017). Judicial corruption and crime: A game-theoretic approach. *Journal of Law and Economics*, 60(4), 683-712.

вразливі групи, такі як роми та ЛГБТІ, стикаються з дискримінацією та жорстоким поводженням у системі кримінального правосуддя.³⁰

Дослідження Transparency International Україна у 2020 році показало, що корупція в судовій системі є серйозною проблемою, оскільки суддів часто призначають або просувають по службі на основі політичних зв'язків, а не заслуг. Дослідження також показало, що на судові рішення можуть впливати хабарі чи інші форми тиску.³¹

У звіті Програми розвитку ООН (ПРООН) про права людини в Україні за 2019 рік зазначено, що корупція в правовій системі є ключовим викликом, особливо у зв'язку із захистом прав меншин. У звіті зазначається, що «меншини стикаються з системною дискримінацією, переслідуваннями та насильством, і їм часто відмовляють у доступі до правосуддя».³²

У звіті Венеціанської комісії Ради Європи про незалежність судової влади в Україні за 2018 рік зазначено, що «існує широко поширене уявлення про те, що корупція є серйозною проблемою в судовій системі». Доповідь закликала до реформ для підвищення незалежності та підзвітності судової системи.³³

Корупція в судах, а саме політична корупція, коли політичні еліти використовують свою владу, щоб впливати на правову систему для власної вигоди, підриває довіру суспільства до державних інституцій, що призведе до їх послаблення. Це може підірвати демократичні основи нації, що призведе до посилення політичної нестабільності та авторитаризму.

У своєму звіті про Україну за 2021 рік Freedom House зазначив, що корупція залишається серйозною проблемою в судовій системі, відзначено занепокоєння щодо політичного впливу на судову систему та використання системи правосуддя для боротьби з політичними опонентами, а відсутність підзвітності суддів і прокурорів підриває верховенство права та послаблює демократичні інститути.³⁴

У звіті Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) за 2018 рік висвітлено занепокоєння щодо політичного впливу на судову систему в Україні, а також брак прозорості та підзвітності у призначенні суддів, що стало головною причиною послаблення демократичних інститутів.³⁵

Неменш важливим негативним наслідком корупції в судах для суспільства є підірив міжнародної репутації. Корумпована судова система безсумнівно може заплямувати

³⁰ Human Rights Watch. (2021). Ukraine Events of 2020.

³¹ Transparency International Ukraine. (2020). Judicial Corruption in Ukraine.

³² United Nations Development Programme (UNDP). (2019). Human Rights in Ukraine: 2018.

³³ Council of Europe Venice Commission. (2018). Opinion on the Draft Law on the Judiciary and the Status of Judges in Ukraine.

³⁴ Freedom House. (2021). Freedom in the World 2021: Ukraine.

³⁵ OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. (2018). Ukraine, Presidential Elections, 31 March 2019: Needs Assessment Mission Report.

міжнародну репутацію країни, впливаючи на її дипломатичні відносини, торговельні партнерства та здатність залучати іноземні інвестиції.

У звіті Atlantic Council за 2019 рік зазначено, що корупція в судовій системі України завдала шкоди міжнародній репутації країни та підірвала її зусилля щодо залучення іноземних інвестицій та підтримки.³⁶

У своєму звіті про Україну за 2021 рік World Justice Project зазначив, що корупція в судовій системі є основною перешкодою для іноземних інвестицій та економічного зростання, а також негативно впливає на міжнародну репутацію України.³⁷

Усі ці дослідження підкреслюють негативні наслідки корупції в судовій системі і відповідно вкрай негативно впливають на суспільство. Саме тому важливо, щоб уряди вживали заходів для боротьби з корупцією та забезпечували справедливість і неупередженість судової системи для просування справедливої та ефективною правової системи, сприяння економічному зростанню та розвитку, а також підтримки соціальної згуртованості та довіри до демократичних інститутів.

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1 Засади запобігання корупції в Україні.

Принципи запобігання корупції були визначені та обговорені різними науковцями та експертами у сфері протидії корупції, і важко приписати їх походження комусь одному. Однак, деякі вчені зробили помітний внесок, наприклад Роберт Клітгаард, Сьюзен Роуз-Акерман і Йоганн Граф Ламбсдорф.

Роберт Клітгаард, економіст, запропонував формулу, відому як «формула корупції». Ця формула припускає, що корупцію можна зменшити шляхом зменшення монопольної влади, зменшення дискреційних повноважень і збільшення відповідальності. Він описує «формулу корупції» у своїй книзі «Контроль над корупцією»³⁸, яка вперше була опублікована в 1988 році. У цій книзі Клітгаард представляє формулу як інструмент для розуміння природи корупції та розробки ефективних стратегій контролю над нею. Формула виражена так: «Корупція = монопольна влада + свобода дій – підзвітність», і вона передбачає, що корупція буде більш імовірною в ситуаціях, коли існує концентрація влади, відсутність прозорості та контролю, а також слабкі механізми підзвітності.

Сьюзан Роуз-Акерман, політолог, запропонувала структуру антикорупційних стратегій, яка включає правові та інституційні реформи, участь громадянського суспільства та

³⁶ Atlantic Council. (2019). Ukraine's Judiciary: Reforming an Impenetrable System.

³⁷ World Justice Project. (2021). WJP Rule of Law Index 2020: Ukraine.

³⁸ Klitgaard, R. (1988). Controlling Corruption. University of California Press.

міжнародну співпрацю. У книзі «Корупція та уряд: причини, наслідки та реформа»³⁹ Роуз-Акерман представляє комплексний аналіз корупції, її причин і наслідків та різні стратегії реформ. Антикорупційна система, яку вона пропонує, включає три основні компоненти: 1) Правові та інституційні реформи: це передбачає зміцнення правової бази та інституцій для запобігання та покарання за корупцію. Це включає такі заходи, як закони про прозорість, закони про боротьбу з хабарництвом і незалежні наглядові органи; 2) Участь громадянського суспільства: це передбачає залучення громадянського суспільства до боротьби з корупцією та розширення можливостей громадян притягувати державних службовців до відповідальності. Це може включати такі заходи, як захист викривачів, свобода преси та просвітницькі кампанії; 3) Міжнародна співпраця: це передбачає сприяння співпраці між країнами для боротьби з корупцією. Це включає такі заходи, як міжнародні конвенції проти корупції, угоди про взаємну правову допомогу та міжнародні антикорупційні агентства.

Йоганн Граф Ламбсдорф, економіст, розробив «Індекс сприйняття корупції» (CPI), який є широко використовуваним показником корупції в різних країнах. Він описав індекс сприйняття корупції (CPI) у своїй книзі «Контроль над корупцією»⁴⁰. Ламбсдорф пропонує теоретико-ігрову модель корупції, яка передбачає, що корупцію можна зменшити шляхом збільшення витрати на корупційну поведінку та зменшення вигод. CPI є показником корупції в різних країнах, який базується на опитуваннях експертів і бізнес-лідерів і широко використовується політиками та дослідниками для порівняння рівнів корупції в різних країнах і регіонах.

Загалом, принципи запобігання корупції передбачають створення культури прозорості та підзвітності, зменшення можливостей для корупції, збільшення вартості корупційної поведінки та зміцнення інституційної та правової бази для запобігання та покарання за корупцію. Назагал принципи запобігання корупції складаються з багатьох компонентів і передбачається їх комплексне застосування.

Запобігання корупції вимагає твердої відданості етичним цінностям і принципам, таким як чесність, справедливість і підзвітність. Державні службовці та учасники приватного сектору повинні дотримуватися високих етичних стандартів і бути готовими протистояти спокусі та тиску з метою корупції.

Прозорість є важливою для запобігання корупції, оскільки вона допомагає виявляти та викривати неналежну поведінку та конфлікти інтересів. Це включає забезпечення того, щоб

³⁹ Rose-Ackerman, S. (1999). *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform*. Cambridge University Press.

⁴⁰ Lambsdorff, J. G. (2006). *The Control of Corruption*. Edward Elgar Publishing.

інформація про урядові рішення, бюджети та контракти була загальнодоступною, а державні службовці зобов'язані розкривати свої активи та фінансові інтереси.

Щоб запобігти корупції, мають бути запроваджені механізми підзвітності, які гарантуватимуть, що ті, хто бере участь у корупційних діях, несуть відповідальність за свої дії. Це включає такі заходи, як розслідування, судове переслідування та санкції для осіб, визнаних винними в корупції.

Заохочення участі громадянського суспільства, ЗМІ та інших зацікавлених сторін у боротьбі з корупцією має важливе значення. Це може включати такі заходи, як кампанії з підвищення обізнаності громадськості, захист викривачів та залучення громадян до моніторингу діяльності уряду.

Корупція в Україні була діагностована як системна корупція через її поширеність і ступінь глибокого вкорінення в політичну, економічну та соціальну системи країни. Діагноз системної корупції в Україні ґрунтувався на низці доказів, включаючи звіти міжнародних організацій, груп громадянського суспільства та журналістів-розслідувачів, а також на досвіді простих українців. Масштаби та характер корупції в Україні стали настільки поширеними, що вважали її основною перешкодою для розвитку країни та загрозою її демократичному майбутньому.

Запобігання системній корупції вимагає додаткових заходів, окрім основних принципів. Системна корупція означає корупцію, коли корупційні дії та поведінка стали глибоко вкоріненими та широко поширеними в конкретній системі чи організації. Він характеризується наявністю корумпованих осіб або груп, які діють у системі, часто за співучасті чи мовчазної згоди інших, і які використовують свої владні позиції чи вплив для просування власних інтересів за рахунок суспільного блага.

За даними Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC), системна корупція виникає, коли «корупція інтегрується в саму структуру держави чи організації та стає частиною структури та функціонування системи»⁴¹.

Transparency International визначає системну корупцію як «форму корупції, яка в основному пов'язана зі слабкими сторонами внутрішніх систем і процесів організації, де політики, процедури та правила або відсутні, або погано виконуються»⁴².

Щоб ефективно запобігти системній корупції, необхідно усунути глибинні причини та системні фактори, які сприяють корупції. В першу чергу це передбачає зміцнення інституцій, таких як судова система, правоохоронні органи та антикорупційні органи, має вирішальне

⁴¹ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2013). "The Global Programme against Corruption: UNODC's strategy."

⁴² Transparency International. (2018). "Understanding and Addressing Systemic Corruption."

значення для запобігання системній корупції. Це включає забезпечення того, щоб ці установи мали ресурси, досвід і незалежність, необхідні для ефективного виконання своїх повноважень.

Також, запобігання системній корупції вимагає сильної політичної волі для вирішення проблеми. Це включає зобов'язання впроваджувати ефективну антикорупційну політику та заходи, а також притягувати корумпованих чиновників до відповідальності за їхні дії.

Цей процес також передбачає задіяння міжнародної співпраці та підтримки. Це може включати обмін найкращими практиками та досвідом, надання технічної допомоги та співпрацю в розслідуванні та судовому переслідуванні. Звичайно необхідно усунути основні причини та системні фактори, які сприяють процвітанню корупції, такі як бідність, нерівність і слабкі структури управління.

Україна багато років бореться із системною корупцією, і вирішення цієї проблеми потребує комплексного підходу, спрямованого на усунення першопричин і глибинних факторів, які сприяють процвітанню корупції. Окрім зміцнення інституцій, політичної волі, прозорості, підзвітності, участі громадянського суспільства, міжнародної співпраці, є деякі спеціальності, які можуть бути особливо актуальними для запобігання корупції в Україні, а саме: боротьба з олігархією, реформування державних закупівель, реформування судової системи.

Олігархія була визначена як ключовий фактор, що сприяє корупції в Україні. Для вирішення цієї проблеми можуть знадобитися такі заходи, як посилення конкуренції в ключових секторах економіки, сприяння прозорості політичного фінансування та посилення антимонопольного регулювання. У звіті Національного демократичного інституту (NDI) за 2020 рік зазначено, що хоча Україна досягла певного прогресу у зменшенні впливу олігархів у політиці, залишаються значні проблеми, зокрема продовження домінування певних бізнес-інтересів у ключових секторах економіки, використання політичної влади для просування приватних інтересів і обмежена прозорість політичного фінансування.⁴³

Державні закупівлі визнано основною сферою корупції в Україні. Україна провела значні реформи в цій галузі, були застосовані такі заходи, як підвищення прозорості, спрощення процедур і зменшення можливостей для розсуду, але є необхідним вдосконалювати цей процес. У звіті Світового банку за 2021 рік зазначено, що Україна досягла прогресу у впровадженні реформ у сфері закупівель, але проблеми залишаються, зокрема потреба посилити нагляд за закупівлями та правозастосування, покращити якість даних про закупівлі та усунути корупційні ризики в процесах закупівель.⁴⁴

⁴³ National Democratic Institute. (2020). *Oligarchs and Politics in Ukraine: Building a Democratic Future*. Washington, DC: National Democratic Institute.

⁴⁴ World Bank. (2021). *Ukraine Systematic Country Diagnostic: Pathways to a Stronger and More Inclusive Recovery*. Washington, DC: World Bank.

Судову систему було визначено як слабе місце в антикорупційних зусиллях України. Зміцнення незалежності та ефективності судової системи може вимагати таких заходів, як збільшення прозорості призначень, покращення підготовки та спроможності суддів, а також забезпечення захисту суддів від політичного тиску. У звіті Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO) за 2021 рік зазначено, що прогрес у здійсненні антикорупційних реформ в Україні зупинився, і що країна не змогла повністю виконати низку рекомендацій GRECO щодо боротьби з корупцією, зміцнення судової незалежності та покращення етичної поведінки державних службовців.⁴⁵

Оскільки в Україні корупція є системною, запобігання корупції вимагає обов'язково комплексного підходу, спрямованого на усунення першопричин і глибинних факторів, які сприяють процвітанню корупції. Використання іншого підходу буде неефективним, особливо в довгостроковій перспективі. Таким прикладом є Грузія, її часто згадують як історію успіху в боротьбі з корупцією, і політична воля, безумовно, зіграла ключову роль у цьому досягненні. Після Революції троянд у 2003 році грузинська влада визнала боротьбу з корупцією головним пріоритетом, і до недавніх часів ця відданість боротьбі з корупцією була визначальною рисою політичного ландшафту країни.

Уряд Грузії вжив низку заходів для боротьби з корупцією, включаючи створення незалежного антикорупційного агентства, запровадження ініціатив електронного урядування для зменшення можливостей для хабарництва та інших корупційних дій, а також впровадження судових реформ, спрямованих на покращення незалежності та ефективності судової влади. Але основною причиною чому Грузія на певному етапі досягла значних результатів це – політична воля. Саме тому, незважаючи на успіхи, корупція залишається постійною проблемою в Грузії. Історія Грузії є ще одним прикладом наскільки важливий комплексний підхід.

2.2 Система заходів запобігання корупції в Україні та особливості їх реалізації у судовій системі України.

В Україні запроваджено низку важливих антикорупційних ініціатив, включаючи законодавчі, інституційні та політичні зміни. В першу чергу, це – законодавча база. Україна має міцну законодавчу базу для боротьби з корупцією. Засади запобігання корупції закладені в законодавчій базі України, яка включає Конституцію України⁴⁶, Закон України «Про

⁴⁵ Council of Europe. (2021). Fourth Evaluation Round - Second Compliance Report on Ukraine.

⁴⁶ Конституція України (1996).

запобігання корупції»⁴⁷, «Про публічні закупівлі»⁴⁸, «Про доступ до публічної інформації»⁴⁹. Ефективне застосування цих принципів потребує довгострокової політичної волі, надійних інституцій та значної участі громадян і громадянського суспільства. Також Україна запровадила один з найбільш дієвих інструментів для налагодження скоординованої роботи між державними інституціями, а саме Антикорупційну стратегію, адже відсутність злагоджених дій усіх органів державної влади унеможливорює ефективне запобігання та протидію корупції. Україна прийняла Антикорупційну програму у відповідь на поширену корупцію та відсутність прозорості в державних установах. Прийняття Антикорупційної програми розглядалося як важливий крок до вирішення цих проблем і покращення економічної та політичної стабільності країни. Програма була розроблена з метою сприяння прозорості, посиленню підзвітності та створенню ефективних механізмів для запобігання та боротьби з корупцією в усіх сферах управління. Прийняття Антикорупційної програми також було ключовою умовою для вступу України до Європейського Союзу, що є важливою метою для політичного керівництва країни. Програма включає впровадження заходів для забезпечення більшої прозорості державних закупівель та фінансової звітності.

Конституція України є вищим законом країни, який визначає основи держави, її політичний устрій, права і свободи громадян. Перша Конституція України була прийнята в 1996 році, і відтоді до неї неодноразово вносилися зміни. Деякі з ключових положень Конституції України щодо запобігання корупції включають: 1) встановлення системи стримувань і противаг між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади, щоб запобігти надто потужній гілці влади; 2) встановлення верховенства права як фундаментальний принцип держави, який вимагає, щоб усі особи та установи підпорядковувалися закону і щоб ніхто не стояв над ним; 3) гарантування низки індивідуальних прав і свобод, включаючи право на справедливий суд, свободу слова та вираження поглядів, а також право брати участь у політичному процесі; 4) вимагання, щоб державні службовці були підзвітними народу, і вона встановлює механізми притягнення їх до відповідальності, наприклад, через вибори, публічні слухання та право подавати петиції до уряду; 5) вимагання від держави вживати заходів для запобігання корупції та покарання тих, хто займається корупційною діяльністю.

Загалом Конституція України закладає міцну основу для запобігання корупції, встановлюючи систему стримувань і противаг, захищаючи права і свободи особи та встановлюючи вимогу

⁴⁷ Закон України «Про запобігання корупції» (2014)

⁴⁸ Закон України «Про публічні закупівлі» (2015)

⁴⁹ Закон України «Про доступ до публічної інформації» (2011)

громадської відповідальності. При цьому уряд та інші зацікавлені сторони мають забезпечити ефективне впровадження та виконання цих принципів на практиці.

Закон України «Про запобігання корупції» є ключовим законодавчим актом, спрямованим на запобігання корупції в Україні. Він був прийнятий 14 жовтня 2014 року і з тих пір кілька разів змінювався для підвищення його ефективності. Закон встановлює комплексну систему заходів для запобігання корупції, включаючи вимоги до державних службовців щодо декларування своїх статків і доходів, обмеження щодо конфлікту інтересів, а також положення про подарунки та гостинність. Він також створює кілька інституцій, відповідальних за розслідування та кримінальне переслідування корупції, таких як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) та Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП).

Ключові положення закону передбачають контроль, обмеження та заборони, які поширюються на осіб, які є суб'єктами корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією: 1) фінансовий контроль: державні посадові особи, включно з членами парламенту, суддями та державними службовцями вищої ланки, зобов'язані подавати щорічні декларації про майно із зазначенням своїх доходів, майна та інших активів; 2) врегулювання конфлікту інтересів: державні службовці зобов'язані повідомляти про будь-які конфлікти інтересів і самовідмовлятися від процесу прийняття рішень, які можуть принести користь їм або членам їхніх родин; 3) обмеження та заборони щодо одержання подарунків: державним службовцям заборонено приймати подарунки, які можуть вплинути на прийняття ними рішень; 4) захист викривачів: Закон забезпечує захист викривачів, які повідомляють про корупцію, включаючи захист від помсти та можливість повідомляти анонімно.

Закон України «Про публічні закупівлі» був прийнятий 25 грудня 2015 року. Метою закону є забезпечення прозорості, конкурентоспроможності та ефективності публічних закупівель в Україні, запобігання корупції в процесі закупівель. Основними положеннями закону є: 1) створення централізованої електронної системи публічних закупівель ProZorro, яка має на меті підвищити прозорість державних закупівель і зменшити можливості для корупції. Система використовується для всіх державних закупівель, що перевищують певний поріг, і дозволяє здійснювати моніторинг процесів закупівель у реальному часі; 2) вимога щодо проведення всіх державних закупівель через електронні аукціони, які є відкритими для всіх правомочних учасників; 3) встановлення чітких правил та процедур участі учасників у закупівлях, включно з вимогою до учасників надавати всю необхідну документацію та інформацію; 4) встановлення чітких критеріїв відбору переможців торгів, які ґрунтуються на таких об'єктивних факторах, як ціна, якість та терміни доставки; 5) вимога щодо оприлюднення всіх договорів про закупівлю в системі ProZorro, що забезпечує прозорість та підзвітність у процесі закупівель; 6) встановлення суворих правил і процедур для запобігання

конфлікту інтересів, включаючи вимогу до всіх учасників процесу закупівель розкривати будь-які потенційні конфлікти інтересів; 7) встановлення чітких правил і процедур вирішення спорів, пов'язаних з державними закупівлями. Загалом Закон України «Про публічні закупівлі» є важливим кроком у боротьбі з корупцією в Україні, сприяючи прозорості, підзвітності та справедливості в процесі закупівель.

Закон України «Про доступ до публічної інформації» був прийнятий 13 січня 2011 року. Метою закону є забезпечення право громадян на доступ до інформації, якою володіють органи державної влади, та сприяти прозорості, підзвітності та належному управлінню в Україні. Основними положеннями закону є: 1) визначення того, що являє собою «публічну інформацію», яка включає будь-яку інформацію, створену або зберігається органами державної влади, незалежно від її форми чи формату; 2) встановлення чітких правил і процедур для запиту та надання публічної інформації, включно з вимогою до органів державної влади відповідати на інформаційні запити у визначений термін; 3) вимога до органів державної влади щодо активного оприлюднення певних категорій інформації, включаючи інформацію про їхню діяльність, бюджети та процеси прийняття рішень; 4) встановлення чітких правил і процедур захисту персональних даних та іншої конфіденційної інформації; 5) встановлення чітких правил і процедур вирішення спорів щодо доступу до публічної інформації. Український закон «Про доступ до публічної інформації» є важливим інструментом для сприяння прозорості та підзвітності в Україні, забезпечуючи громадянам право на доступ до інформації, якою володіють органи державної влади. Роблячи інформацію більш доступною, закон може допомогти запобігти корупції та сприяти належному управлінню в країні.

Антикорупційні інституції є одним з ключових компонентів комплексної системи заходів із запобігання корупції, що були запроваджені в Україні. У 2015 році було засновано Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) як незалежний правоохоронний орган, який відповідає за розслідування та запобігання корупції на найвищих рівнях влади, включаючи депутатів, міністрів і суддів. НАБУ доручено розслідувати справи про корупцію та економічні злочини, воно має повноваження порушувати кримінальні провадження, проводити обшуки та виїмки. НАБУ очолює директор, який призначається на посаду Президентом України за погодженням з Верховною Радою.

Крім того, створено Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) як центральний адміністративний орган, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері запобігання та боротьби з корупцією. НАЗК відповідає за перевірку достовірності декларацій про майно, поданих державними службовцями, та забезпечення дотримання антикорупційних законів і нормативних актів, а також має повноваження порушувати адміністративні справи проти посадових осіб, які не дотримуються антикорупційного законодавства. Найголовнішим

завданням НАЗК на сьогоднішній день є створення, реалізація та моніторинг Антикорупційної стратегії, яка затверджена на законодавчому рівні.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) була створена у 2015 році як окремий підрозділ у складі Генеральної прокуратури для розслідування та кримінального переслідування корупційних справ. Він тісно співпрацює з НАБУ для розслідування та судового переслідування справ про корупцію за участю високопосадовців. САП має повноваження порушувати кримінальні справи та проводити розслідування, а очолює її прокурор, який призначається на посаду президентом України за погодженням з парламентом.

Державне агентство з питань повернення та управління активами (АРМА) була створена в 2015 році. АРМА є незалежним агентством, яке підпорядковується Кабінету Міністрів України. Він має повноваження конфіскувати та розпоряджатися активами, отриманими корупційним та іншим незаконним шляхом, з кінцевою метою повернення цих активів до державного бюджету. АРМА також тісно співпрацює з НАБУ, САП та іншими правоохоронними органами щодо повернення активів, отриманих шляхом корупції та іншої злочинної діяльності.

Вищий антикорупційний суд є ще однією важливою антикорупційною інституцією в Україні, створений у 2018 році в рамках комплексного пакету реформ, спрямованих на зміцнення верховенства права та боротьбу з корупцією. Вищий антикорупційний суд є спеціалізованим судом, який має повноваження слухати та виносити рішення у справах про корупцію за участю високопосадовців, включаючи суддів, прокурорів та депутатів. Суд діє незалежно та є укомплектований суддями, які були відібрані шляхом конкурсного та прозорого відбору. Суд має виключну юрисдикцію щодо корупційних справ, які розслідують НАБУ та САП. Його основна роль полягає в забезпеченні чесних і неупереджених судів над обвинуваченими в корупції та притягненні до відповідальності винних у корупції. Суд має повноваження накладати покарання, починаючи від штрафів і конфіскації майна до позбавлення волі та позбавлення права обіймати державні посади.

Іншим важливим елементом системи заходів із запобігання корупції є міжнародна співпраця: Україна працювала і продовжує співпрацювати над антикорупційними заходами з міжнародними організаціями, такими як ООН, Європейський Союз і Рада Європи. Україна також підписала міжнародні договори про антикорупційне співробітництво та взаємну правову допомогу. Україна приєдналася до Конвенції ООН проти корупції (UNCAC) у 1999 році, яка встановлює комплексну основу для запобігання та боротьби з корупцією. Україна також є членом Ради Європи, яка прийняла кілька антикорупційних конвенцій і рекомендацій, у тому числі Конвенцію про кримінальне право проти корупції та Рекомендації, щодо загальних правил протидії корупції у фінансуванні політичних партій і виборчих кампаній. Також, в

Україні існує антикорупційна ініціатива USAID, це – є фінансована Агентством США з міжнародного розвитку, яка пропонує технічну допомогу та підтримку для антикорупційної діяльності в Україні. За підтримкою USAID, в Україні працює ініціатива Підтримка антикорупційних організацій в Україні (SACCI), яка працює над покращенням реалізації антикорупційної політики та сприяє зменшенню корупції в Україні.

Не менш важливою частиною у системі заходів запобігання корупції в Україні є участь громадськості. Це є важливим елементом системи заходів із запобігання корупції в Україні. В останні роки Україна докладає значних зусиль для посилення участі громадськості в боротьбі з корупцією, визнаючи, що залучення громадськості є важливим для створення стійкої антикорупційної культури. Одним із ключових способів сприяння участі громадськості в Україні є створення антикорупційних інституцій та органів, які співпрацюють з організаціями громадянського суспільства та іншими зацікавленими сторонами. До таких установ належать Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура та Національне агентство з питань запобігання корупції. Іншим способом є участь громадськості в боротьбі з корупцією є залучення громадян та організацій громадянського суспільства до моніторингу процесів державних закупівель, а також моніторингу діяльності державних службовців та інших ключових суб'єктів. Це робиться за допомогою таких ініціатив, як електронна система закупівель ProZorro, яка дозволяє підвищити прозорість і підзвітність державних закупівель. Варто зазначити, що створення законодавчої бази для захисту викривачів заохочує викривачів звертатися та повідомляти про корупцію, що також є одним з різновидів задіяння громадськості. Взаємодія з організаціями громадянського суспільства, розширення можливостей громадян контролювати діяльність державних посадових осіб та створення механізмів заохочення викривачів, Україна робить важливі кроки для побудови більш прозорого та підзвітного суспільства.

Реалізація заходів із запобігання корупції в судовій системі України є складним і постійним процесом, який передбачає співпрацю та відданість усіх зацікавлених сторін, зокрема уряду, судової влади, організацій громадянського суспільства та громадськості.

Існують деякі особливості впровадження системи заходів із запобігання корупції в судовій системі України, а саме: 1) забезпечення та зміцнення незалежності судової влади (існує занепокоєння політичним втручанням у судову систему, особливо у резонансних справах про корупцію, для вирішення цієї проблеми в Україні створено спеціалізований антикорупційний суд із незалежними суддями, які підлягають суворій перевірці на добросовісність); 2) підвищення прозорості та підзвітності, чого можна досягти за допомогою таких заходів, як відкриті слухання, публічне оприлюднення майна та доходів суддів, а також створення незалежної комісії суддівської етики (щодо забезпечення прозорості та підзвітності

в судовій системі України, існує занепокоєння з приводу відсутності прозорості в судочинстві та відповідальності суддів, які беруть участь у корупційних діях, для вирішення цих проблем Україна вжила заходів для підвищення прозорості судової системи, включаючи публікацію судових рішень і створення комісії суддівської етики для розслідування звинувачень у неправомірній поведінці); 3) розвиток спроможності та професіоналізму суддів та працівників суду, що вимагає інвестицій у програми навчання та навчання суддів, а також заходів із залучення та утримання кваліфікованого та етичного персоналу; 4) залучення громадянського суспільства та громадськості, адже вони відіграють вирішальну роль у запобіганні корупції в судовій системі. Вони можуть контролювати ефективність судової системи, надавати відгуки та внесок у розробку антикорупційних заходів, а також підвищувати обізнаність щодо важливості доброчесності суддів. Тут передбачається і забезпечення довіри суспільства до судової системи, що має вирішальне значення для запобігання корупції (оскільки існують пересторога щодо сприйняття судочинства громадськістю, особливо у справах, пов'язаних з корупцією. Для покращення цього питання в Україні вжито заходів, щодо підвищення довіри суспільства до судової влади, зокрема створено громадську раду з контролю за діяльністю спеціалізованого антикорупційного суду та оприлюднення судових рішень в Інтернеті.); 5) зміцнення законодавчої бази, яка передбачає чіткі правила та процедури призначення, просування по службі та дисциплінарної відповідальності суддів, а також заходи щодо запобігання конфліктам суддів, зацікавити та захистити викривачів; 6) відбір і навчання суддів, який сприяє доброчесності та професіоналізму (виникали питання щодо процесу відбору суддів, а також якість підготовки суддів, для відповіді на ці проблеми Україна запровадила конкурсний процес відбору суддів і запровадила навчальні програми для підвищення кваліфікації та знань суддів); 7) співпраця з антикорупційними органами, що є важливою складовою запобігання корупції в судовій системі (Спеціалізований антикорупційний суд тісно співпрацює з Національним антикорупційним бюро України (НАБУ) та Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою (САП) для розслідування та судового переслідування справ про корупцію, проте існують застереження щодо ефективності цієї співпраці, особливо у справах, які стосуються високопосадовців).

Кабінет Міністрів України 4 березня 2023 року прийняв постанову⁵⁰ про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки. У постанові зазначається, що за формування та координацію виконання Антикорупційної стратегії відповідальне Національне агентство з питань запобігання корупції. Крім того, у постанові визначається, що Національному агентству з питань запобігання корупції необхідно забезпечити: 1)

⁵⁰ Кабінет Міністрів України. Постанова (04 березня 2023) Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки.

затвердження у визначені Програмою строки: порядку координації реалізації Антикорупційної стратегії на 2021—2025 роки та виконання Програми; порядку проведення моніторингу та оцінки ефективності реалізації Антикорупційної стратегії та виконання Програми; порядку надання міністерствами, іншими центральними і місцевими органами виконавчої влади, державними підприємствами, установами та організаціями статистичної інформації про результати роботи; положення про інформаційну систему моніторингу реалізації державної антикорупційної політики; 2) внесення на розгляд Кабінету Міністрів України проекту акта щодо затвердження персонального складу координаційної робочої групи з питань антикорупційної політики; 3) координацію реалізації Антикорупційної стратегії та виконання Програми; 4) затвердження до 1 липня 2023 р. порядку оприлюднення на офіційному веб-сайті Національного агентства інформації про результати моніторингу та оцінки ефективності державної антикорупційної політики на період до початку роботи інформаційної системи моніторингу реалізації державної антикорупційної політики; 5) проведення моніторингу та оцінки ефективності реалізації Антикорупційної стратегії та виконання Програми; 6) у визначені Програмою строки створення та введення в експлуатацію інформаційної системи моніторингу реалізації державної антикорупційної політики; 7) щорічне інформування до 1 квітня Кабінету Міністрів України про результати виконання передбачених Програмою заходів, а також оприлюднення зазначених результатів на офіційному веб-сайті Національного агентства з питань запобігання корупції; 8) подання Кабінетові Міністрів України, Верховній Раді України, Президентові України не пізніше 1 квітня 2026 р. національної доповіді щодо ефективності реалізації державної антикорупційної політики; 9) продовження разом із заінтересованими органами роботи з Європейською Комісією з метою отримання бюджетної підтримки для виконання передбачених Програмою заходів.

Метою Антикорупційної стратегії України є створення комплексної та ефективної системи заходів, які запобігатимуть, виявлятимуть, розслідуватимуть та каратимуть корупцію в Україні. Стратегія спрямована на підвищення прозорості та підзвітності державних установ, зменшення можливостей для корупції та сприяння культурі доброчесності в українському суспільстві, а найголовніше вона забезпечуватиме злагоджену співпрацю між інституціями, щодо запобігання та протидії корупції. Без Антикорупційної стратегії державні органи діють хаотично і через це їх робота є неефективна, або в найкращому випадку недостатньо ефективна. НАЗК зазначає, що за Конвенцією ООН проти корупції, координація є життєво важлива вимога для ефективної боротьби з корупцією.

Антикорупційна стратегія України базується на п'яти основних напрямках: 1) Оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування. Зокрема, передбачається

усунення надмірних повноважень державних органів, а також дублювання їх функцій; 2) Зменшення «людського фактору» та підвищення прозорості та ефективності відносин держави з людьми та організаціями. Це буде досягнуто шляхом впровадження правил загальної адміністративної процедури та цифровізації більшості процесів і послуг; 3) Створення зручних та законних альтернатив корупції; 4) забезпечення ефективного державного контролю за дотриманням державними службовцями правил етичної поведінки та вимог антикорупційного законодавства; 5) Забезпечення невідворотності відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення.

Як визначає НАЗК – Антикорупційна стратегія охоплює функціонування загальної системи протидії корупції, визначає пріоритети щодо запобігання корупції в окремих сферах державного управління та приділяє велику увагу відповідальності за корупцію. Пріоритетними галузями державного управління, визначеними Антикорупційною стратегією, є: 1) судовий процес; 2) державне регулювання економіки; 3) забезпечення економічної конкуренції; 4) державний сектор економіки; 5) митні та податкові органи; 6) оборонний сектор; 7) охорона здоров'я; 8) фінансування політичних партій; 9) приватний сектор.

Наразі НАЗК формує план дій щодо реалізації Антикорупційної стратегії. Кожна державна установа матиме чітко визначені ключові показники ефективності. Як кожен державний орган бореться з корупцією, кожен зможе побачити завдяки веб-платформі НАКЗ. Агентство щорічно оцінюватиме виконання Антикорупційної стратегії шляхом створення Національного звіту про виконання антикорупційної політики. Крім того, План дій з реалізації Стратегії можна щорічно оцінювати, щоб переконатися в його актуальності.

Незважаючи на те, що створення законодавчої бази призвело до певних позитивних змін в антикорупційній діяльності України, є занепокоєння щодо його впровадження та виконання. Деякі критики стверджують, що закон не просунувся достатньо далеко у боротьбі з корупцією і що все ще існує значний розрив між законом на папері та його реалізацією на практиці. У звіті⁵¹ Венеціанської комісії, опублікованому в березні 2021 року, комісія висловила стурбованість кількома положеннями українського антикорупційного законодавства, зокрема повноваженнями Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) та відсутністю чіткого визначення корупційних правопорушень. Ще однією міжнародною організацією, яка критично оцінила антикорупційні зусилля України, є Міжнародний валютний фонд (МВФ). У заяві⁵², оприлюдненій у березні 2021 року, МВФ

⁵¹ Venice Commission. (2021). Ukraine - Opinion on the Law on Prevention of Corruption (as amended on 23 December 2020) and on the amendments to the Code of Administrative Offences of Ukraine on the strengthening of sanctions for corruption-related offences. Council of Europe.

⁵² International Monetary Fund. (2021, March 10). IMF staff completes virtual mission to Ukraine.

висловив стурбованість повільним прогресом у впровадженні антикорупційних реформ в Україні та закликав уряд вжити більш рішучих заходів для боротьби з корупцією. Загалом, незважаючи на певну критику антикорупційного закону в Україні, також визнається, що за останні роки країна досягла значного прогресу в боротьбі з корупцією. Незважаючи на творення антикорупційних інституцій та реалізацію ініціатив, попри досягнення певного прогресу, попереду ще багато роботи для забезпечення доброчесності та професіоналізму судової влади та запобігання корупції в судовій системі. Саме Антикорупційна стратегія має зіграти ключову роль у досягненні успіху, щодо запобігання та поборенні корупції, втому числі у судовій системі України.

2.3 Суб'єкти запобігання корупції в Україні та їх характеристика.

В Україні запобігання корупції поширюється на широке коло суб'єктів, включаючи державних службовців, фізичних та юридичних осіб, які взаємодіють з владою, а також політичні партії, організації громадянського суспільства та ЗМІ. Загалом, суб'єкти запобігання корупції поділяють на три типи⁵³: 1) суб'єкти із загальними повноваженнями; 2) суб'єкти зі спеціальними повноваженнями; 3) суб'єкти з повноваженнями учасника антикорупційних заходів.

До суб'єктів із загальними повноваженнями належать:

1) Президент України. Як глава держави, Президент України відіграє вирішальну роль у запобіганні корупції в країні. Президент України має бути особою з високими моральними якостями, продемонстрованою відданістю чесності та прозорості, що важливо для зміцнення суспільної довіри до уряду та забезпечення недопущення корупції; Президент України має бути сильним лідером, який бажає вживати рішучих дій для боротьби з корупцією, що включає встановлення чіткої антикорупційної політики та забезпечення відповідальності державних органів за їхні дії; Президент України має бути незалежним від політичних і бізнес-інтересів, які можуть поставити під загрозу його відданість антикорупційним зусиллям, що включає уникнення конфлікту інтересів і забезпечення того, щоб державні службовці не піддавалися надмірному впливу зовнішніх інтересів; Президент України має відповідати перед народом України за свої дії та рішення, що включає в себе прозорість своїх особистих фінансів і забезпечення відповідальності державних установ за їхні дії; Президент України має співпрацювати з іншими державними установами, організаціями громадянського суспільства та міжнародними партнерами для розробки та впровадження ефективних антикорупційних

⁵³ "Prevent_Corrupt_2020(Lec5)," n.d.

стратегій, що включає обмін інформацією та ресурсами, а також координацію зусиль для розслідування та судового переслідування корупціонерів.

2) Верховна Рада України; Як законодавчий орган України, Верховна Рада відіграє вирішальну роль у запобіганні корупції в країні. Верховна Рада має бути незалежною від політичних і бізнес-інтересів, які можуть поставити під загрозу її відданість антикорупційним зусиллям, це включає уникнення конфлікту інтересів і забезпечення того, щоб законодавчі рішення приймалися в суспільних інтересах, а не заради особистої вигоди; Верховна Рада має бути прозорою у своїх процесах прийняття рішень, у тому числі шляхом відкриття законодавчих процедур для громадськості та своєчасного оприлюднення відповідної інформації; Верховна Рада має відповідати перед народом України за свої дії та рішення, що включає забезпечення того, щоб законодавці несли відповідальність за будь-які корупційні дії, а також наявність наслідків для тих, хто не дотримується антикорупційних стандартів; Верховна Рада повинна мати доступ до експертних знань і ресурсів, щоб сприяти прийняттю рішень щодо антикорупційних заходів, що включає взаємодію з організаціями громадянського суспільства, науковими установами та міжнародними партнерами для розробки та впровадження ефективних антикорупційних стратегій; Верховна Рада має співпрацювати з іншими державними установами, організаціями громадянського суспільства та міжнародними партнерами для розробки та реалізації ефективних антикорупційних стратегій, що включає обмін інформацією та ресурсами, а також координацію зусиль для розслідування та судового переслідування корупціонерів.

3) Кабінет Міністрів України; Кабінет Міністрів як виконавча гілка української влади відіграє важливу роль у запобіганні корупції в Україні. Кабінет міністрів має складатися з людей, які віддані принципам чесності та прозорості, що включає уникнення конфлікту інтересів і забезпечення того, щоб державні службовці не піддавалися надмірному впливу зовнішніх інтересів; Кабінет міністрів має очолювати Прем'єр-міністр, який відданий справі боротьби з корупцією та готовий вживати рішучих дій для забезпечення відповідальності урядових установ за свої дії; Кабінет Міністрів має відповідати перед народом України за свої дії та рішення. Це включає в себе прозорість своїх особистих фінансів і забезпечення відповідальності державних установ за їхні дії; Кабінет міністрів повинен мати доступ до експертних знань і ресурсів, щоб допомогти прийняти рішення щодо антикорупційних заходів, що включає взаємодію з організаціями громадянського суспільства, науковими установами та міжнародними партнерами для розробки та впровадження ефективних антикорупційних стратегій; Кабінету Міністрів слід співпрацювати з іншими урядовими установами, організаціями громадянського суспільства та міжнародними партнерами для розробки та реалізації ефективних антикорупційних стратегій, що включає обмін інформацією та

ресурсами, а також координацію зусиль для розслідування та судового переслідування корупціонерів.

До суб'єктів із спеціальними повноваженнями належать суб'єкти визначені у Законі України «Про запобігання корупції», які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії їй, безпосередньо виявляють, припиняють або розслідують корупційні правопорушення чи пов'язані з ними:

1) органи прокуратури; Прокуратура в Україні визначена суб'єктом запобігання корупції через її унікальну роль у системі кримінального судочинства. Прокуратура в Україні має широкі повноваження щодо розслідування, кримінального переслідування та нагляду за кримінальними справами, що дає прокурорам значну свободу розсуду та контроль над кримінальними провадженнями, якими можна зловживати в особистих цілях; прокуратура в Україні історично зазнавала політичного втручання та тиску, що підриває її незалежність та неупередженість, що може створити можливості для корупції, оскільки прокурори можуть перебувати під впливом зовнішніх інтересів, а не прагнення до справедливості; прокурорам в Україні зазвичай платять низькі зарплати, що може створювати стимули для корупції, що може змусити прокурорів брати хабарі або брати участь у інших корупційних діях, щоб поповнити свій дохід; в Україні часто існує обмежена підзвітність прокурорів, що може створити культуру безкарності, що може ускладнити притягнення прокурорів до відповідальності за корупційну діяльність і може перешкодити викривачам звертатися з ними; (щоб вирішити ці проблеми та запобігти корупції в органах прокуратури, було вжито заходів щодо підвищення прозорості, зміцнення механізмів підзвітності та сприяння незалежності, а саме в Україні створено незалежний антикорупційний суд для розслідування та судового переслідування справ про корупцію, а також здійснила реформи для покращення відбору та навчання прокурорів).

2) органи Національної поліції України; Органи Національної поліції України визначено суб'єктами протидії корупції в Україні через їх роль у забезпеченні правопорядку та громадської безпеки. Поліцейські мають значну свободу розсуду при виконанні своїх обов'язків, включаючи арешти, проведення обшуків і застосування сили, чим потенційно можна зловживати в особистих цілях або для захисту корупційних інтересів; Національній поліції в Україні історично бракує прозорості, що ускладнює виявлення та запобігання корупції, що може створити можливості для поліцейських брати участь у корупційних діях без притягнення до відповідальності; офіцерам поліції в Україні часто платять низькі зарплати, що може створювати стимули для корупції, що може змусити поліцейських брати хабарі або займатися іншою корупційною діяльністю, щоб збільшити свій дохід; в Україні часто існує

обмежена підзвітність поліцейських, що може створити культуру безкарності, що може ускладнити притягнення поліцейських до відповідальності за корупційні дії та може перешкодити викривачам виявляти свої заяви; (щоб вирішити ці проблеми та запобігти корупції в Національній поліції, було вжито заходів щодо підвищення прозорості, зміцнення механізмів підзвітності та покращення навчання та контролю. Україна здійснила реформи для покращення відбору та навчання поліцейських, а також створила незалежний орган нагляду за поліцією для розслідування скарг на неправомірну поведінку поліцейських).

3) Національне антикорупційне бюро України; Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) створено як суб'єкт запобігання корупції в Україні через його роль у розслідуванні та запобіганні корупції у вищих рівнях влади. НАБУ є незалежним органом, який не піддається політичному тиску чи втручанням, що дозволяє йому виконувати свої слідчі та превентивні функції, не боячись помсти чи фаворитизму; НАБУ укомплектовано висококваліфікованими та спеціалізованими слідчими, які мають значний досвід у розслідуванні справ про корупцію, що дозволяє НАБУ проводити складні розслідування та збирати докази, які може бути важко отримати іншим правоохоронним органам; НАБУ має сильні механізми нагляду, включаючи незалежну наглядову раду та регулярні аудиту, що гарантує, що НАБУ працює прозоро та підзвітно, а його слідчі дії здійснюються відповідно до закону; НАБУ тісно співпрацює з іншими правоохоронними органами в Україні, а також з міжнародними організаціями, такими як Європейський Союз та ООН, що дозволяє НАБУ обмінюватися інформацією та ресурсами, а також координувати зусилля у боротьбі з корупцією; (на сьогодні політичний тиск і втручання, а також спроби обмежити сферу діяльності та повноваження НАБУ є великою загрозою для ефективності та дієвості органу. Для подальшого посилення ефективності НАБУ у запобіганні корупції тривають зусилля щодо збільшення його ресурсів та незалежності, а також для покращення співпраці з іншими правоохоронними органами).

4) Національне агентство з питань запобігання корупції. НАЗК створено як суб'єкт запобігання корупції в Україні через його роль у запобіганні, виявленні та розслідуванні корупції в державному секторі. Воно є незалежним органом, яке не піддається політичному тиску чи втручанням, що дозволяє йому виконувати свої функції прозоро та неупереджено; НАЗК діє в рамках міцної законодавчої бази, яка надає йому повноваження щодо розслідування та запобігання корупції в державному секторі, що включає вимогу до державних службовців декларувати свої активи, а також можливість накладати санкції за невиконання цього або за іншу корупційну діяльність; НАЗК також тісно співпрацює з іншими правоохоронними органами України, а також з міжнародними організаціями, такими як Європейський Союз та ООН, що дозволяє НАЗК обмінюватися інформацією та ресурсами, а

також координувати зусилля у боротьбі з корупцією; НАЗК займається інформаційно-просвітницькою діяльністю громадськості з метою підвищення обізнаності щодо корупції та важливості прозорості та підзвітності в державному секторі, що включає надання інформації про систему декларування активів та інші антикорупційні заходи; (як і у випадку НАБУ, НАЗК зазнає політичний тиск і втручання та спроби обмежити сферу діяльності та повноваження органу, тому триває робота над збільшенням ресурсів та зміцненням агентства).

До суб'єктів з повноваженнями учасника антикорупційних заходів належать ті, що мають право брати участь у запобіганні та протидії корупції і у певних випадках мають право здійснювати заходи щодо припинення корупційних правопорушень:

1) державні органи в Україні відіграють центральну роль у функціонуванні уряду, оскільки вони відповідають за реалізацію політики, управління ресурсами та забезпечення дотримання законів і нормативних актів. Ця центральна роль може зробити їх вразливими до корупції, оскільки вони можуть мати значну владу та вплив на урядові процеси; робота державних органів в Україні може бути складною, залучаючи кілька відомств і рівнів управління, що може створювати можливості для корупції, оскільки може бути важко відслідковувати чи контролювати всі аспекти діяльності уряду; державні органи в Україні можуть мати обмежені ресурси, включаючи фінансування, персонал і технології, що ускладнює для них впровадження ефективних антикорупційних заходів або виявлення та розслідування корупційних дій; державні органи в Україні можуть зіткнутися з політичним тиском, щоб брати участь у корупційній поведінці або захищати корумпованих чиновників, особливо якщо вони пов'язані з певними політичними партіями чи фракціями; державні органи в Україні підлягають громадському контролю, а за їхніми діями та рішеннями часто пильно стежать ЗМІ та організації громадянського суспільства, такий громадський контроль допомагає викрити корупцію та притягнути посадовців до відповідальності за їхні дії.

2) органи влади в Україні часто мають значну владу та вплив на урядову політику, ресурси та процеси прийняття рішень, що може зробити їх вразливими до корупції, оскільки вони можуть спокуситися зловживати своєю владою заради особистої вигоди; багато державних процесів в Україні є непрозорими, і влада може мати можливість приймати рішення або вживати заходів без належного нагляду чи громадського контролю, що створює можливості для корупції; у деяких випадках органи влади в Україні можуть не нести відповідальності за корупційну поведінку через слабкі механізми правозастосування, обмежений доступ до інформації або культуру безкарності; влада в Україні може стикатися з політичним тиском, щоб брати участь у корупції або захищати корумпованих чиновників, особливо якщо вони пов'язані з певними

політичними партіями чи фракціями; довіра населення до влади в Україні часто низька через поширену корупцію та історію зловживань владою, і саме відновлення довіри громадян до влади є ключовим компонентом боротьби з корупцією.

3) органи місцевого самоврядування в Україні відповідають за надання послуг і прийняття рішень, які безпосередньо стосуються громадян у їхніх громадах, така близькість до громадян може зробити їх більш підзвітними перед суспільством і збільшити ймовірність громадського контролю, що може допомогти запобігти корупції; органи місцевого самоврядування в Україні можуть мати обмежені ресурси, включаючи фінансування, персонал і технології, що може ускладнити для них впровадження ефективних антикорупційних заходів або виявлення та розслідування корупційних дій; робота органів місцевого самоврядування в Україні може бути складною, залучаючи кілька відомств і рівнів управління, що може створювати можливості для корупції, оскільки може бути важко відслідковувати чи контролювати всі аспекти діяльності уряду; органи місцевого самоврядування в Україні можуть зазнавати політичного тиску з метою корупції або захисту корумпованих чиновників, особливо якщо вони пов'язані з певними політичними партіями чи фракціями; механізми нагляду за органами місцевого самоврядування в Україні можуть бути обмеженими, що створює можливості для корупції, хоча деякі органи місцевого самоврядування вжили та вживають заходів для підвищення прозорості та підзвітності, наприклад, запровадивши механізми публічного звітування або залучивши організації громадянського суспільства; (Для ефективного запобігання корупції серед органів місцевого самоврядування в Україні важливо зміцнити механізми прозорості та підзвітності, збільшити участі громадськості в процесах управління, забезпечити достатньо ресурсів для антикорупційних зусиль, впровадити ефективні механізми примусу, а також сприяти культурі чесності та етичній поведінці серед державних службовців, а також важливо вирішити основні проблеми, такі як політичний тиск і обмежений нагляд, які можуть сприяти корупції).

4) підприємства, установи, організації (незалежно від підпорядкованості та форми власності), їхні посадові та службові особи можуть мати значну економічну владу та вплив, що може зробити їх уразливими до корупції. Посадовці в цих організаціях можуть піддатися спокусі зловживати своєю владою для отримання особистої вигоди, наприклад, одержуючи хабарі чи беручи участь у інших корупційних діях; робота підприємств, установ та організацій в Україні може бути складною, залучаючи декілька відділів та рівнів управління, що створює можливості для корупції, оскільки може бути важко відслідковувати чи контролювати всі аспекти діяльності організації; механізми нагляду за підприємствами, установами та організаціями в Україні можуть бути обмеженими, що створює певні можливості для корупції,

однак деякі організації вжили заходів для підвищення прозорості та підзвітності, наприклад, шляхом впровадження внутрішнього контролю або взаємодії з організаціями громадянського суспільства; підприємства, установи та організації в Україні можуть зазнавати політичного тиску, щоб брати участь у корупційній поведінці або захищати корумпованих чиновників, особливо якщо вони пов'язані з певними політичними партіями чи фракціями; підприємства, установи та організації в Україні підлягають громадському контролю, а за їхніми діями та рішеннями часто пильно стежать ЗМІ та організації громадянського суспільства, що може допомогти викрити корупцію та притягнути посадовців до відповідальності за їхні дії; (Для ефективного запобігання корупції серед підприємств, установ та організацій в Україні важливо посилити механізми прозорості та підзвітності, збільшити участь громадськості в процесах прийняття організаційних рішень, забезпечення достатніх ресурсів для боротьби з корупцією, впровадження ефективних механізмів примусу та сприяння культурі чесності та етичної поведінки серед посадових осіб організації).

5) посадові та службові особи юридичних осіб публічного права, а також їх структурні підрозділи розглядаються як важливі суб'єкти запобігання корупції (в Україні посадові особи визначаються як особи, які обіймають посади на державній службі, включаючи виборних посадових осіб, державних службовців та працівників державних підприємств і установ; юридичними особами публічного права в Україні є державні підприємства, громадські установи та інші організації, які створюються державою і виконують публічні функції.). Ці фізичні та юридичні особи відіграють значну роль у функціонуванні держави і часто несуть відповідальність за прийняття важливих рішень, які впливають на суспільні інтереси. Посадові та службові особи юридичних осіб публічного права займають суспільно-відповідальні посади і очікується, що вони будуть діяти в суспільних інтересах і підтримувати верховенство права; ці посадові особи та організації часто мають повноваження приймати рішення з питань, які можуть мати значний вплив на громадськість, наприклад, державні закупівлі, ліцензування та регуляторні функції; посадові особи та організації публічного права часто мають доступ до державних ресурсів, включаючи державні кошти, власність та інформацію; у деяких випадках посадові особи та організації публічного права можуть мати обмежені заходи підзвітності, що може збільшити ризик корупції.

б) громадяни (громадяни визначаються як особи, які є резидентами або громадянами країни), об'єднання громадян (об'єднання громадян в Україні можуть мати різні форми, наприклад неурядові організації, організації громадянського суспільства та громадські групи, що утворюються громадянами для просування спільних інтересів і цілей) вважаються важливими суб'єктами запобігання корупції; громадяни та об'єднання громадян відіграють важливу роль

у запобіганні корупції, беручи активну участь у демократичних процесах, таких як вибори, громадські слухання та консультації; ці суб'єкти можуть контролювати дії державних службовців та організацій і повідомляти відповідним органам про будь-які підозри у корупції; громадяни та об'єднання громадян також можуть виступати за антикорупційні заходи та підвищувати обізнаність щодо негативного впливу корупції на суспільство; у деяких випадках громадяни та об'єднання громадян можуть діяти як незалежні наглядові органи, надаючи незалежну оцінку державним установам та їх діяльності (для підтримати роль громадян та об'єднань громадян у запобіганні корупції, Україна запровадила такі заходи, як закони про свободу інформації, закони про захист викривачів та механізми участі громадськості. Ці заходи спрямовані на підвищення прозорості, сприяння підзвітності та заохочення активної участі громадян у боротьбі з корупцією).

РОЗДІЛ 3. РОЛЬ НАЗК У ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

3.1 Національне агентство з питань запобігання корупції: статус та завдання.

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) є державним органом, створеним у 2014 році для запобігання та протидії корупції в Україні. Його правовий статус визначено Законом України «Про запобігання корупції»⁵⁴, який був прийнятий у 2014 році та доповнений у 2016 та 2017 роках. У Законі України «Про запобігання корупції» у Статті 4, Розділі II НАЦІОНАЛЬНЕ АГЕНТСТВО З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ, викладений Статус Національного агентства з питань запобігання корупції: 1. Національне агентство з питань запобігання корупції (далі - Національне агентство) є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику. 2. Національне агентство, у межах, визначених цим та іншими законами, є відповідальним перед Верховною Радою України і підконтрольним їй та підзвітний Кабінету Міністрів України. 3. Національне агентство утворюється Кабінетом Міністрів України відповідно до Конституції України, цього та інших законів України. Питання діяльності Національного агентства у Кабінеті Міністрів України представляє Голова Національного агентства. 4. Правову основу діяльності Національного агентства становлять Конституція України, міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, цей та інші закони України, а також прийняті відповідно до них

⁵⁴ Закон України «Про запобігання корупції»

інші нормативно-правові акти. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади»⁵⁵ та інші нормативно-правові акти, що регулюють діяльність органів виконавчої влади, а також Закон України «Про державну службу»⁵⁶ застосовуються до Національного агентства, службовців та працівників його апарату, а також до його повноважень стосовно уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції в частині, що не суперечить цьому Закону.

У Законі України «Про запобігання корупції» у Статті 11, викладені повноваження Національного агентства, а у Статті 12 – права Національного агентства. НАЗК уповноважене виконувати свої завдання незалежно та має повноваження накладати санкції на фізичних та юридичних осіб, які порушили антикорупційне законодавство в Україні. Кінцевою метою НАЗК є сприяння прозорості, доброчесності та підзвітності державного управління, а також формування культури абсолютної нетерпимості до корупції в Україні. Національне агентство з питань запобігання корупції в Україні відповідає за нагляд за виконанням Закону про запобігання корупції, яким і визначаються його статус і завдання. До завдань НАЗК належать:

- 1) Прийом, перевірка та оприлюднення декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру державних службовців, політиків та членів їх сімей;
- 2) Проведення перевірок та розслідувань щодо можливих порушень законодавства про запобігання корупції;
- 3) Розробка та реалізація антикорупційної політики та стратегій, включаючи Національну антикорупційну стратегію та Оцінку корупційних ризиків;
- 4) Навчання та допомога державним службовцям щодо дотримання законодавства про запобігання корупції;
- 5) Контроль за додержанням органами державної влади та посадовими особами законодавства про запобігання корупції;
- 6) Співпраця з іншими правоохоронними органами та міжнародними організаціями щодо протидії корупції;
- 7) Впровадження заходів щодо сприяння прозорості та відкритості державного управління;
- 8) Забезпечення захисту викривачів, які повідомляють про корупцію;
- 9) Проведення досліджень та аналізу тенденцій і моделей корупції;
- 10) Інформування громадськості про запобігання корупції та діяльність НАЗК.

НАЗК згадується у низці законів, а саме: 1) Закон України «Про запобігання корупції»⁵⁷ (Закон України «Про запобігання корупції» визначає НАЗК як центральний орган, відповідальний за запобігання корупції в Україні. Закон визначає функції та повноваження НАЗК, зокрема розробку та реалізацію антикорупційної політики та стратегії, моніторинг

⁵⁵ Закон України «Про центральні органи виконавчої влади»

⁵⁶ Закон України «Про державну службу»

⁵⁷ Закон України «Про запобігання корупції»

дотримання державними службовцями вимог закону про запобігання корупції, проведення перевірок фінансової діяльності державних службовців та їх членів сім'ї, ведення публічного реєстру декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру посадових осіб та членів їх сімей та взаємодія з правоохоронними та іншими органами у боротьбі з корупцією.); 2) Закон України «Про державну службу»⁵⁸ (згідно цього закону НАЗК має повноваження здійснювати контроль за дотриманням державними службовцями вимог законодавства про запобігання корупції, у тому числі перевіряти їх декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, проводити перевірки їх фінансової діяльності. 3) Закон України «Про публічні закупівлі»⁵⁹ (згідно цього закону НАЗК відповідає за моніторинг прозорості та доброчесності процедур публічних закупівель та забезпечення дотримання вимог закону щодо запобігання корупції у сфері публічних закупівель.); 4) Закон України «Про доступ до публічної інформації»⁶⁰ (згідно цього закону НАЗК зобов'язане надавати доступ до інформації про декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру посадових осіб та членів їх сімей, які містяться в публічному реєстрі НАЗК.); 5) Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» (згідно цього закону, на НАЗК покладено перевірку декларацій суддів та членів їхніх сімей, а також контроль за дотриманням ними вимог закону про запобігання корупції у судочинстві.); 6) Закон України «Про засади запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (згідно цього закону, на НАЗК покладено контроль за дотриманням посадовими особами вимог законодавства про запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, а також забезпечення здійснення в Україні заходів щодо запобігання та виявлення фактів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму.); 7) Закон України «Про запобігання та протидію політичним переслідуванням» (згідно цього закону, на НАЗК покладено контроль за дотриманням посадовими особами вимог законодавства щодо запобігання та протидії політичним переслідуванням, а також забезпечення захисту осіб, які перебувають під загрозою політичних переслідувань.); 8) Закон України «Про державний фінансовий контроль та аудит» (згідно цього закону, НАЗК відповідає за контроль за дотриманням посадовими особами вимог закону про державний фінансовий контроль та аудит, а також за забезпечення чесності та прозорості фінансової діяльності в державному секторі.); 9) Закон України «Про прокуратуру» (згідно цього закону, НАЗК співпрацює з

⁵⁸ Закон України «Про державну службу»

⁵⁹ Закон України «Про публічні закупівлі»

⁶⁰ Закон України «Про доступ до публічної інформації»

прокуратурою у розслідуванні та кримінальному переслідуванні справ про корупцію, надає допомогу та експертизу у запобіганні та виявленні корупції.); 10) Закон України «Про Кабінет Міністрів України» (згідно цього закону, НАЗК співпрацює з Кабінетом Міністрів України у розробці та реалізації антикорупційної політики та стратегії, а також надає експертизу та консультації щодо запобігання та виявлення корупції.); 11) Закон України «Про Вищу раду правосуддя» (згідно цього закону, на НАЗК покладено перевірку декларацій суддів та членів їхніх сімей, а також контроль за дотриманням ними вимог закону про запобігання корупції у судочинстві.); 12) Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» (згідно цього закону, НАЗК співпрацює з Національним антикорупційним бюро України у розслідуванні та запобіганні корупційним справам, надає експертизу та консультації щодо запобігання та виявлення корупції.); 13) Закон України «Про Національну поліцію» (згідно цього закону, НАЗК співпрацює з Національною поліцією у розслідуванні та запобіганні корупційним діям, надає експертизу та консультації щодо запобігання та виявлення корупції.); 14) Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування правоохоронних органів» (цим законом внесено зміни до нормативно-правової бази діяльності правоохоронних органів, у тому числі НАЗК, з метою підвищення їх ефективності у запобіганні та виявленні корупції.); 15) Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту викривачів» (згідно цього закону, НАЗК відповідає за отримання та обробку повідомлень про корупцію та інші порушення законодавства про запобігання корупції, у тому числі поданих викривачами, а також за забезпечення захисту викривачів від помсти та інших форм шкоди.) Ці закони та нормативно-правові акти створюють правову базу для запобігання та виявлення корупції в Україні, а також визначають функції та повноваження НАЗК під час виконання покладених на нього завдань та повноважень.

Створення Національного агентства з питань запобігання корупції в Україні є значним кроком у створення ефективної структури органів з протидії та запобігання корупції. Правильне формулювання завдань та правового статусу Національного агентства з питань запобігання корупції має вирішальне значення для його ефективності та впливу на запобігання корупції. Завдання відомства мають бути чітко визначені та узгоджені з його повноваженнями щодо виявлення та запобігання корупційних правопорушень. Це гарантує, що зусилля агентства сфокусовані та спрямовані на досягнення поставлених цілей. Крім того, правильне формулювання завдань і правового статусу агентства забезпечує чіткі рамки підзвітності та прозорості. Це гарантує, що дії НАЗК підлягають контролю з боку громадськості. Це також сприяє впевненості та довірі до роботи агентства. Звичайно, що ефективність виконання НАЗК

свого мандату залежить також від факторів, політичної волі, відповідного фінансування та людського ресурсу. Важливо, щоб уряд та інші зацікавлені сторони надали необхідну підтримку для забезпечення успішної протидії та запобігання корупції. Успіх НАЗК не лише підвищить репутацію України, а й сприятиме економічному зростанню та розвитку. Тому вкрай важливо, щоб держава та відповідні органи продовжували надавати пріоритет боротьбі з корупцією та посилювати спроможність Національного агентства з питань запобігання корупції для досягнення поставлених цілей.

3.2 Особливості реалізації повноважень НАЗК щодо запобігання корупції у судовій системі України.

Національне агентство з питань запобігання корупції в Україні відповідає за запобігання корупції в державному секторі, включаючи судову систему. Процес реалізації повноважень НАЗК щодо судової системи в Україні має певні складності та виклики: 1. Політичне втручання може перешкоджати здійсненню повноважень НАЗК, особливо коли йдеться про переслідування високопосадовців чи суддів. Політичний тиск також може вплинути на призначення посадових осіб НАЗК. 2. НАЗК зіткнулося зі значними проблемами щодо браку ресурсів, включаючи фінансування, персонал і технічну підтримку. Це може ускладнити ефективне виконання відомством своїх обов'язків, особливо коли йдеться про перевірку декларацій про майно, моніторинг способу життя чи встановлення наявності конфлікту інтересів у суб'єктів, на яких поширюється Закон України «Про запобігання корупції». 3. Корупція в судовій системі залишається серйозною проблемою, яка може ускладнити НАЗК ефективне виконання своїх обов'язків. У деяких випадках судді можуть протидіяти діяльності НАЗК або використовувати свій статус, щоб уникнути відповідальності за порушення антикорупційного законодавства. 4. Відсутність належної координації у діяльності антикорупційних органів, адже НАЗК є лише одним з суб'єктів, у системі органів протидії та запобігання корупції в Україні. Це може призвести до дублювання зусиль. Хоча після затвердження Антикорупційної стратегії очікується, що вдасться усунути саме проблему нескоординованості. 5. Відсутність довіри громадськості можуть пошкодити ефективності діяльності антикорупційних органів, адже НАЗК та інші антикорупційні органи в Україні зазнали серйозної критики з боку експертів та громадськості через їхню низьку ефективність, а також повільні темпи розслідувань корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, а також затягування судового розгляду цієї категорії справ.

Реалізація повноважень НАЗК щодо запобігання корупції в судовій системі України передбачає певні особливості. Забезпечення того, щоб державні службовці, включно з суддями, декларували своє майно та доходи є одним із ключових повноважень НАЗК. НАЗК має повноваження перевіряти точність цих декларацій і аналізувати будь-які розбіжності у них або обґрунтовані підозри щодо способу життя цих осіб, . Наприклад, якщо суддя задекларує значне збільшення своїх статків без чіткого пояснення джерела доходу, НАЗК може розпочати повну перевірку для встановлення достовірності відомостей поданих у декларації. У разі виявлення порушень НАЗК може вжити відповідних заходів, а саме звернутись до суду у випадку наявності у діях ознак вчинення адміністративного правопорушення або передати відповідні матеріали органам досудового розслідування для здійснення кримінального провадження.

Повноваження НАЗК стосовно декларування, суб'єктами уповноваженими на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування визначаються в Законі України «Про запобігання корупції» у статті 51¹ «Контроль та перевірка декларацій», але стосовно суддів та суддів Конституційного Суду України повноваження НАЗК щодо цього питання мають свої особливості і вони регламентуються окремо у статті 52².

У статті 52² Закону України «Про запобігання корупції» зазначається, що порядок проведення повної перевірки декларації та моніторингу способу життя суддів та суддів Конституційного Суду України встановлюється НАЗК за погодженням Вищою радою правосуддя та зборами суддів Конституційного Суду України . Однак ця процедура не може виходити за межі положень, викладених у цьому законі. Це положення забезпечує відповідність процедури існуючій правовій базі. НАЗК зобов'язане повідомити Вищу раду правосуддя або Голову Конституційного Суду України про початок проведення перевірки або моніторингу способу життя судді. Це повідомлення повинно бути зроблено негайно або не пізніше наступного робочого дня. Довідка про результати повної перевірки декларації та моніторингу способу життя затверджується Головою Національного агентства або його заступником. Ця сертифікація, ймовірно, служить офіційним записом результатів і висновків процесу перевірки. Прямо вказано, що будь-які форми незаконного впливу, тиску чи втручання в діяльність суддів під час повної перевірки декларацій чи моніторингу способу життя суворо заборонені. Це положення має важливе значення для дотримання гарантій незалежності суддів. Зазначається, що якщо під час перевірки чи моніторингу способу життя судді стане відомо про будь-які ознаки незаконного впливу, тиску чи втручання, він зобов'язаний повідомити про це Вищу раду правосуддя або збори суддів Конституційного Суду України. Цей обов'язок (поінформувати ці органи) забезпечує прозорість і дозволяє вживати відповідних заходів у випадку неправомірних дій стосовно судді. Вища рада правосуддя або збори суддів

Конституційного Суду України розглядають повідомлення про порушення та мають право внести обов'язкове подання до Голови НАЗК для усунення порушень та притягнення винних до відповідальності. Це положення підкреслює важливість забезпечення суддівської незалежності. Також зазначається, що будь-яка уповноважена особа Національного агентства, яка вчиняє дії або допускає бездіяльність, що порушує гарантії незалежності суддів, може бути притягнута до дисциплінарної відповідальності в порядку, встановленому законом. Це положення служить стримуючим чинником і передбачає відповідальність за будь-які порушення допущені працівниками НАЗК. У підсумку, стаття 52² Закону України «Про запобігання корупції» регламентує порядок та особливості проведення повної перевірки декларацій та моніторингу способу життя суддів та суддів Конституційного Суду України. Вона спрямована на забезпечення незалежності суддів, запобігання незаконному впливу на них та притягнення до відповідальності осіб, які можуть порушувати гарантії незалежності суддів.

НАЗК також може здійснювати перевірку щодо порушення заборон та обмежень, які встановлені Законом України «Про запобігання корупції» державними службовцями, у тому числі суддями. Йдеться про встановлення конфлікту інтересів чи порушення обмежень і заборон щодо одержання подарунків тощо. Але, якщо вести мову про встановлення конфлікту інтересів у суддів, то НАЗК може встановлювати наявність конфлікту інтересів у суддів тільки, якщо він мав місце поза здійсненням суддею правосуддя.

Підсумовуючи, можна сказати, що реалізація повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) щодо протидії корупції в судовій системі України стикається зі значними проблемами, такими як – опір органів суддівського врядування та суддів, брак ресурсів, наявність кругової поруки в судовій системі, відсутність координації з іншими антикорупційними органами та відсутність довіри громадськості – все це перешкоди, які впливають ефективність НАЗК. Для вирішення цих проблем надзвичайно важливо захистити незалежність НАЗК від неправомірного впливу та забезпечити її відповідними ресурсами і підтримкою. Слід також докласти зусиль для запобігання корупції в самій судовій системі, оскільки вона безпосередньо впливає на здатність НАЗК виконувати свої обов'язки. Покращення координації між різними антикорупційними органами та встановлення чітких інструкцій і процедур для врегулювання конфлікту інтересів і перевірки декларацій про активи має важливе значення для уникнення дублювання зусиль і забезпечення підзвітності. Відновлення довіри суспільства до НАЗК та інших антикорупційних органів має вирішальне значення. Звернення до критики щодо неефективності, повільних досудових розслідувань і судових розглядів є необхідним для відновлення довіри та демонстрації відданості боротьбі з корупцією в судовій системі України. Розв'язавши ці виклики та здійснивши необхідні

реформи, Україна може досягти значного прогресу у запобіганні корупції у своїй судовій системі та зміцнити верховенство права.

3.3 Взаємодія НАЗК з органами суддівського врядування щодо запобігання корупції у судовій системі України.

Національне агентство з питань запобігання корупції в Україні взаємодіє з органами суддівського врядування з метою запобігання корупції в судовій системі. Ця взаємодія є важливою, оскільки корупція в судовій системі не може бути викоріненою лише з зовні, необхідно налагодити співпрацю, щоб допомогти та сприяти змінюватись системі з середини.

Одним із напрямків роботи НАЗК з органами суддівського врядування є моніторинг способу життя суддів. НАЗК перевіряє декларації про майно та доходи суддів на предмет відсутності у них відомостей, що можуть свідчити про не доброчесність судді. Якщо НАЗК виявить будь-які порушення у фінансовій діяльності суддів, воно може передати справу до відповідних органів для подальшого розслідування та притягнення винних до кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної відповідальності.

НАЗК також проводить тренінги для навчання суддів щодо антикорупційних заходів та передового досвіду. Проводячи тренінги та навчання, НАЗК має на меті підвищити обізнаність щодо ризиків і наслідків корупції в судовій системі та сприяти розвитку культури доброчесності та підзвітності.

Національне агентство з питань запобігання корупції в Україні співпрацює з різними органами судової влади у своїй діяльності щодо запобігання корупції в судовій системі, а саме:

- 1) НАЗК співпрацює з Вищою радою правосуддя, яка відповідає за забезпечення незалежності судової влади та розглядає дисциплінарні скарги на суддів, у тому числі щодо порушення судьями вимог антикорупційного законодавства;
- 2) НАЗК співпрацює з Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, що відповідає за добір суддів, кваліфікаційне оцінювання суддів, включаючи дотримання судьями стандартів доброчесності;
- 3) НАЗК співпрацює з Державною судовою адміністрацією, що відповідає за судове адміністрування та впровадженням антикорупційних заходів, включаючи навчання працівників суду;
- 4) НАЗК співпрацює з Вищим антикорупційним судом, що є спеціалізованим судом з виключною юрисдикцією щодо справ про корупцію за участю високопосадовців, щоб забезпечити навчання суддів щодо антикорупційного законодавства та процедур, а також сприяти прозорості та підзвітності діяльності суду;
- 5) НАЗК співпрацює з Верховним Судом, що є найвищим судом в Україні і має юрисдикцію у цивільних, кримінальних та адміністративних справах, щоб сприяти прозорості та підзвітності судової системи та запобігати корупції.

Співпраця НАЗК з органами судової влади є важливою складовою запобігання корупції в судовій системі України. Взаємодія Національного агентства з питань запобігання корупції з органами судової влади щодо запобігання корупції в судовій системі України визначено кількома законами, а саме: 1) Закон України «Про судоустрій і статус суддів»⁶¹, який визначає обов'язки суддів, положення щодо моніторингу способу життя суддів та повної перевірки декларацій особи, уповноваженої на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, а також підстави притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за порушення антикорупційного законодавства; 2) Закон України «Про запобігання корупції»⁶² (у цьому законі визначено обов'язки суддів та судового персоналу щодо дотримання антикорупційного законодавства, включаючи декларування майна, доходів і витрат. НАЗК співпрацює з органами судової влади для забезпечення дотримання цих зобов'язань, а також для розслідування та покарання за будь-які випадки корупції в судовій системі); 3) Закон «Про Вищу раду правосуддя»⁶³ (цей закон регулює організацію та функціонування Вищої ради правосуддя, яка відповідає за забезпечення незалежності судової влади).

Через ці закони формалізовано та інституціоналізовано взаємодію між НАЗК та судовими органами, що уможлиблює скоординований підхід у боротьбі з корупцією в українській судовій системі. Працюючи разом, ці інституції можуть обмінюватися інформацією, ділитися досвідом та впроваджувати заходи для запобігання корупції в судовій системі. Метою цієї співпраці є створення прозорої та підзвітної судової системи, яка дотримується принципів справедливості та служить інтересам українського народу.

3.4 Участь громадськості у запобіганні корупції в судовій системі України та їх взаємодія з НАЗК.

Корупція є постійною проблемою судової системи України. Корупція підриває довіру суспільства до судової влади і є перешкодою для демократичного розвитку країни. Визнаючи необхідність комплексного підходу щодо запобігання корупції, Україна визнала важливість участі громадськості у її запобіганні.

Участь громадськості є важливою складовою системи запобігання корупцією в українській судовій системі. Участь громадськості у запобіганні корупції в судовій системі дає можливість суспільству забезпечувати прозорість та підзвітність судової влади, принаймні у питаннях добору та кваліфікаційного оцінювання суддів на предмет відповідності стандартам доброчесності та дотримання суддівської етики.

⁶¹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів»

⁶² Закон України «Про запобігання корупції»

⁶³ Закон «Про Вищу раду правосуддя»

Є кілька основних елементів у участі громадськості у запобіганні корупції в судовій системі України: 1) прозорість є запорукою участі громадськості в цьому процесі. Забезпечення доступу до відповідної судової інформації, включаючи судові процеси, рішення та прецедентне право, дозволяє громадянам ретельно перевіряти систему та виявляти потенційну корупцію; 2) заохочення осіб, які мають інсайдерські знання, виступати та повідомляти про корупцію є життєво важливим. Надійні механізми захисту викривачів корупції сприяють розвитку культури підзвітності та запобігають корупції в судовій системі; 3) неурядові організації (НУО) та громадянське суспільство відіграють вирішальну роль у моніторингу та адвокації антикорупційних заходів. Надаючи експертні знання, підвищуючи обізнаність та беручи участь у публічних дебатах, громадянське суспільство діє як «сторожовий пес», чинячи тиск на судову систему для ефективного подолання корупції.

Взаємодія НАЗК з організаціями громадянського суспільства та ЗМІ грає вирішальну роль для підвищення обізнаності щодо корупційних ризиків у судовій системі. Такий підхід формує партнерство, спрямоване на запобігання корупції в українській судовій системі. Ця співпраця допомагає відновити довіру суспільства до судової системи та сприяє створенню системи, яка дотримується принципів справедливості, чесності та доброчесності. Ось деякі ключові аспекти взаємодії НАЗК та громадянського суспільства: 1) НАЗК активно працює над забезпеченням прозорості своєї діяльності та надає відповідну інформацію організаціям громадянського суспільства. Це включає в себе обмін звітами, даними та оновленнями щодо заходів із запобігання корупції, розслідувань і результатів; 2) НАЗК співпрацює з організаціями громадянського суспільства у розробці та перегляді антикорупційної політики, законодавства та ініціатив. Включаючи голоси громадянського суспільства, НАЗК забезпечує спільний підхід і отримує переваги від різноманітних точок зору та досвіду; 3) НАЗК проводить громадські слухання у співпраці з відповідними зацікавленими сторонами, дозволяючи громадянам та організаціям громадянського суспільства брати активну участь у процесах прийняття рішень, що сприяють зміцненню громадської довіри та довіри до судової системи. Коли люди бачать, що їхні голоси почують і хвилювання беруть до уваги, вони з більшою ймовірністю довірятимуть доброчесності та справедливості судової системи.

Також слід виділити два важливі органи – Громадську раду доброчесності та Громадську раду міжнародних експертів. Ці органи відіграють вирішальну роль у взаємодії з Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК) та надають можливість суспільству впливати на відбір та оцінку суддів на основі стандартів доброчесності, зокрема антикорупційного законодавства.

Громадська рада доброчесності створюється відповідно до статті 87 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Ця рада є незалежним експертним органом, відповідальним за оцінку доброчесності кандидатів на посади суддів. Основною метою Громадської ради доброчесності є оцінка доброчесності та етичних якостей кандидатів, які претендують на посади суддів. Рада складається з відомих представників громадянського суспільства, професіоналів у галузі права та експертів, які мають тверду прихильність підтриманню верховенства права та запобіганню корупції в судовій системі. Громадська рада доброчесності проводить комплексну оцінку кандидатів, перевіряючи їхню професійну підготовку, кваліфікацію та етичну поведінку. Він оцінює їх відповідність стандартам доброчесності, включно з їхнім досвідом у дотриманні закону, потенційні конфлікти інтересів, участь у корупційній діяльності або будь-яку поведінку, яка може викликати сумніви щодо їх придатності як суддів. Після проведення оцінювання Громадська рада доброчесності надає свої висновки та рекомендації Вищій раді юстиції, до компетенції якої входить прийняття рішень про призначення, просування по службі та звільнення суддів. Рекомендації ради впливають на процес відбору, оскільки вони спрямовані на те, щоб на посади суддів призначалися лише особи з високими стандартами чесності та професіоналізму.

Громадська рада міжнародних експертів створюється відповідно до частини 4 статті 8 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд»⁶⁴. Рада складається з міжнародних експертів, які призначені для того, щоб надавати свої знання та сприяти забезпеченню прозорого та неупередженого процесу відбору суддів у ВАКС. Головне завдання ради – підвищити довіру та доброчесність суду шляхом залучення незалежних міжнародних професіоналів до оцінювання кандидатів. Рада відповідає за оцінку кваліфікації, доброчесності та дотримання антикорупційних стандартів кандидатів, які претендують на посади суддів у Вищому антикорупційному суді. Їхні оцінки та рекомендації є важливим чинником у процесі прийняття рішень, спрямованих на те, щоб на посади суддів призначалися лише висококваліфіковані та неупереджені особи. Залучаючи міжнародних експертів до процесу відбору, Громадська рада міжнародних експертів має на меті представити зовнішню перспективу та популяризувати найкращі міжнародні практики боротьби з корупцією в українській судовій системі. Створення ради підкреслює відданість України сприянню прозорості, підзвітності та верховенства права в її зусиллях по боротьбі з корупцією.

Ці обидві ради є важливими засобами для участі громадськості та нагляду за судовою системою. Взаємодіючи з цими органами, суспільство має можливість впливати на відбір

⁶⁴ Закон України «Про Вищий антикорупційний суд»

суддів, які володіють необхідною доброчесністю та дотримуються антикорупційного законодавства. Крім того, ці органи відіграють вирішальну роль у виявленні суддів, які можуть порушувати стандарти доброчесності під час процесу кваліфікаційного оцінювання. Залучення цих органів зміцнює прозорість, підзвітність та довіру громадськості до української судової системи, сприяє запобіганню корупції та забезпечує призначення кваліфікованих та етичних суддів.

Участь громадськості у запобіганні корупції в українській судовій системі має вирішальне значення для відновлення суспільної довіри та забезпечення доброчесності судової влади. Залучаючи громадян, розширюючи можливості інформаторів і співпрацюючи з організаціями громадянського суспільства, Україна може сприяти розвитку культури прозорості, підзвітності та справедливості. Взаємодія між громадськістю та НАЗК є життєво важливою для впровадження ефективних антикорупційних заходів та сприяння системі правосуддя, яка підтримує верховенство права. Завдяки спільним зусиллям Україна може досягти значних успіхів у викоріненні корупції та побудові більш справедливого та справедливого суспільства.

ВИСНОВКИ

Корупція в судовій системі України є серйозним викликом із значними наслідками для суспільства. У цьому розділі було розглянуто концепцію корупції та досліджено її різні прояви в судовій системі країни. Досліджуючи фактори, що сприяють корупції, та її наслідки, ми отримали всебічне розуміння масштабу проблеми. Аналіз корупції в судовій системі України дозволяє зробити кілька ключових висновків. По-перше, корупція приймає різні форми, включаючи хабарництво, фаворитизм, політичне втручання та відсутність прозорості. Ці прояви підкреслюють складність і гостроту проблеми. По-друге, інституційні фактори, такі як обмежена незалежність судової влади, неадекватні механізми підзвітності та політичний вплив, сприяють збереженню корупції. Ці системні виклики вимагають цілеспрямованих реформ для ефективного усунення першопричин. Окрім того, корупцію поглиблюють певні фактори в судовій системі України. Відсутність незалежності, прозорості та підзвітності, а також вплив політичного патронажу на призначення суддів є суттєвими причинами. Розуміння цих конкретних факторів має вирішальне значення для впровадження заходів, які можуть ефективно боротися з корупцією та відновити доброчесність судової системи. Наслідки корупції в судовій системі України є далекосяжними та згубними для суспільства. Довіра суспільства до судової влади послаблюється, що призводить до зниження готовності дотримуватись закону та збільшення незаконної діяльності. Корупція зміцнює соціальну нерівність, оскільки ті, хто має більше ресурсів, можуть підкуповувати суддів за сприятливі

результати, тоді як інші позбавлені доступу до правосуддя. Економічне зростання перешкоджає тому, що корупція перешкоджає чесній діяльності бізнесу та перешкоджає іноземним інвестиціям. Крім того, корупція підриває демократичні інститути та послаблює міжнародну репутацію України. Для подолання цих викликів вкрай необхідно впроваджувати комплексні антикорупційні заходи. Реформи мають бути спрямовані на підвищення незалежності судової влади, сприяння прозорості та підзвітності та боротьбу з політичним втручанням. Зміцнення верховенства права та відновлення довіри суспільства до судової влади є критично важливими для розвитку справедливої та неупередженої правової системи. Боротьба з корупцією в судовій системі України вимагає багатогранного підходу. Розуміючи концепцію корупції, її прояви та фактори, що сприяють її поширенню, політики можуть розробити ефективні стратегії боротьби з корупцією та сприяти більш справедливому та прозорому судочинству. Ці зусилля мають вирішальне значення для сприяння соціальній згуртованості, економічного розвитку та збереження демократичних цінностей в Україні.

Система запобігання корупції в Україні є багатогранною структурою, що розвивається, спрямована на боротьбу з корупцією та сприяння належному врядуванню. У цьому розділі розглянуто декілька ключових аспектів цієї системи, зокрема законодавчу базу, антикорупційні установи, захист викривачів, заходи прозорості та підзвітності та міжнародну співпрацю. Аналізуючи ці підрозділи, ми отримали цінну інформацію про зусилля України подолати корупцію та виклики, з якими вона стикається в цій діяльності. З точки зору законодавчої бази, Україна зробила значні кроки щодо визначення корупційних правопорушень, встановлення покарань та визначення відповідальності посадових осіб. Останні законодавчі зміни та реформи спрямовані на зміцнення правової бази та покращення антикорупційних заходів. Однак імплементація та виконання залишаються вирішальними для ефективності цих законів. Створення спеціалізованих антикорупційних установ, таких як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) та Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), є свідченням того, що Україна відданість боротьбі з корупцією. Ці інституції відіграють важливу роль у розслідуванні справ про корупцію, переслідуванні правопорушників і запобіганні корупційним діям у майбутньому. Постійна підтримка та незалежність цих установ є важливими для їх ефективності.

Захист викривачів має вирішальне значення для заохочення людей повідомляти про корупцію. Україна запровадила заходи щодо захисту викривачів та сприяння їх участі у викритті корупційних дій. Законодавчі положення, механізми звітності та системи підтримки діють, щоб захистити викривачів і стимулювати їх виступати. Однак підвищення обізнаності

та подальше посилення цих засобів захисту може спонукати більше викривачів виступити вперед і зробити свій внесок у боротьбу з корупцією.

Прозорість і підзвітність є ключовими запоруками запобігання корупції. Україна реалізувала різні ініціативи для підвищення прозорості в державному секторі, включаючи декларування активів, реформи державних закупівель, політику відкритих даних та активне залучення організацій громадянського суспільства. Ці зусилля сприяють підзвітності та запобіганню корупції. Однак необхідні постійні зусилля для забезпечення повної прозорості та підзвітності в усіх секторах.

Міжнародна співпраця є важливою для ефективної боротьби з корупцією. Україна активно співпрацює з міжнародними партнерами, організаціями та ініціативами, спрямованими на боротьбу з корупцією. Участь в антикорупційних конвенціях, угодах про взаємну правову допомогу та співпраця з міжнародними органами, такими як ООН, Європейський Союз і Рада Європи, демонструють відданість України міжнародній співпраці в цій боротьбі.

Не дивлячись на те, що Україна досягла значного прогресу у створенні системи запобігання корупції, проблеми залишаються. Для подолання цих викликів необхідні продовження імплементації та забезпечення виконання антикорупційного законодавства, підтримка спеціалізованих установ, посилений захист викривачів, подальші заходи щодо прозорості та підзвітності, а також зміцнення міжнародного співробітництва. Зберігаючи непохитну відданість боротьбі з корупцією, Україна може розвивати культуру доброчесності, зміцнювати суспільну довіру та прокладати шлях до сталого економічного розвитку та належного управління.

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) відіграє важливу роль у боротьбі з корупцією, яка триває в судовій системі України. Через свої багатогранні обов'язки та ініціативи НАЗК прагне сприяти прозорості, підзвітності та доброчесності в судовій системі. У цьому розділі подано вичерпний огляд ролі НАЗК у запобіганні корупції, підкреслено важливість його законодавчої бази та повноважень, моніторингу та перевірки декларацій суддів, взаємодії з органами судової адміністрації та важливості участі громадськості.

Законодавча база та повноваження, надані НАЗК, дозволяють агентству ефективно боротися з корупцією в судовій системі. Завдяки таким законам, як Закон України «Про запобігання корупції» та Закон України «Про судоустрій і статус суддів», НАЗК має повноваження щодо розслідування, моніторингу та вжиття заходів проти корупційних дій. Ця основа дозволяє НАЗК виконувати свій мандат і робити значні кроки в боротьбі з корупцією.

Ретельний моніторинг та перевірка декларацій суддів НАЗК є критично важливим механізмом підтримки доброчесності судової системи. Перевіряючи декларації про майно та доходи суддів, НАЗК виявляє потенційні порушення або ознаки корупції, притягаючи суддів до відповідальності за їхні дії. Завдяки цьому процесу НАЗК надсилає чітке повідомлення про те, що корупція в судовій системі недопустима, сприяючи прозорості та стримуючи незаконні дії.

Співпраця з органами судової адміністрації – ще один важливий аспект роботи НАЗК. Взаємодіючи з такими структурами, як Вища рада юстиції, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація, Вищий антикорупційний суд та Верховний Суд, НАЗК сприяє співпраці та обміну інформацією. Цей спільний підхід забезпечує скоординовані зусилля для сприяння прозорості, доброчесності та підзвітності в судовій системі. Працюючи разом, ці установи прагнуть створити судову систему, яка дотримується принципів справедливості та служить найкращим інтересам українського народу.

Участь громадськості постає потужним інструментом у боротьбі з корупцією, і НАЗК визнає її важливість. Активно залучаючи організації громадянського суспільства, ЗМІ та громадськість, НАЗК використовує колективну силу суспільства для запобігання корупції та відновлення довіри суспільства до судової системи. Захист викривачів, співпраця з організаціями громадянського суспільства та залучення громадськості до процесів прийняття рішень сприяють культурі прозорості, підзвітності та справедливості.

Варто схвалити непохитну відданість НАЗК справі запобігання корупції в судовій системі України. Завдяки своїм наполегливим зусиллям агентство прагне створити судову систему, яка підтримує принципи чесності та справедливості. Використовуючи свої законні повноваження, практику моніторингу, співпрацюючи з судовими органами та взаємодіючи з громадськістю, НАЗК прагне викоринити корупцію та побудувати суспільство, засноване на верховенстві права. Попередній шлях залишається складним, але за умови постійної відданості НАЗК і колективних зусиль усіх зацікавлених сторін Україна може досягти значного прогресу в боротьбі з корупцією та створенні справедливої та прозорої судової системи.

ДЖЕРЕЛА:

1. Rose-Ackerman, S. (1999). Corruption of High-Level Officials. In *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform* (pp. 27-38). Cambridge: Cambridge University Press.
2. Klitgaard, R. (1988). Introduction. In *Controlling Corruption* (pp. 1–12). University of California Press.

3. Lambsdorff, J. (2007). Introduction. In *The Institutional Economics of Corruption and Reform: Theory, Evidence and Policy* (pp. 1-26). Cambridge: Cambridge University Press.
4. Johnston, M. (2005). Wealth, power, and corruption. In *Syndromes of Corruption: Wealth, Power, and Democracy* (pp. 1-15). Cambridge: Cambridge University Press.
5. Ukrainian Judge Accused of Buying Post, *The New York Times*, November 29, 2018.
6. Ukrainian Ex-Judge Arrested in Moldova on Bribery Charges Reuters, March 24, 2020.
7. Ukraine's Poroshenko Charged with Embezzlement, *BBC News*, February 25, 2020.
8. Ukrainian Judge Detained for Bribery in Favor of Businessman, *Reuters*, May 16, 2017.
9. Corruption Perceptions Index 2021 - Publications. (2022, January 25)
10. Group of States against Corruption (GRECO). (2020). Fourth Evaluation Round: Ukraine. Transparency of Party Funding. Criminalisation of Bribery of Members of Parliament. Incriminations Relevant to the Obligations under the Criminal Law Convention on Corruption. Corruption Prevention in Respect of Members of Parliament, Judges and Prosecutors.
11. International Commission of Jurists (ICJ). (2019). Ukraine: Justice under political pressure.
12. "Ukraine: Judicial Reform in Times of Crisis," Open Society Foundations.
13. Venice Commission, Opinion on the Draft Law on the Judiciary and the Status of Judges of Ukraine, 2016
14. Transparency International, National Integrity System Assessment: Ukraine, 2018
15. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2019). Global Study on Smuggling of Migrants 2018.
16. United Nations Office on Drugs and Crime, Corruption Assessment Report: Ukraine, 2014
17. World Justice Project, Rule of Law Index 2020
18. European Commission. (2014). Corruption in the EU Member States.
19. Zepeda, E. (2017). Perception of Corruption in the Judiciary and Vigilantism in Mexico. *Journal of International Criminal Justice Research*, 3(1), 1-16.
20. Transparency International India. (2017). India Corruption Study 2017.
21. Transparency International. (2020). Global Corruption Barometer 2020: Ukraine.
22. Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). (2019). Ukraine: Public Administration and Service Delivery Review.
23. Anti-Corruption Action Center. (2018). Judicial Corruption in Ukraine.
24. World Justice Project. (2017). WJP Rule of Law Index 2017-2018: Ukraine.
25. Mauro, P. (2015). Corruption and growth. *Journal of Development Economics*, 117, 58-71.
26. International Monetary Fund. (2016). Corruption: Costs and mitigating strategies.
27. Fan, H., & Lin, C. (2020). Judicial corruption and innovation in China. *Journal of Comparative Economics*, 48(1), 149-169.

28. World Economic Forum. (2019). Global Competitiveness Report 2019.
29. Luna, E., & Garoupa, N. (2017). Judicial corruption and crime: A game-theoretic approach. *Journal of Law and Economics*, 60(4), 683-712.
30. Human Rights Watch. (2021). Ukraine Events of 2020.
31. Transparency International Ukraine. (2020). Judicial Corruption in Ukraine.
32. United Nations Development Programme (UNDP). (2019). Human Rights in Ukraine: 2018.
33. Council of Europe Venice Commission. (2018). Opinion on the Draft Law on the Judiciary and the Status of Judges in Ukraine.
34. Freedom House. (2021). Freedom in the World 2021: Ukraine.
35. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. (2018). Ukraine, Presidential Elections, 31 March 2019: Needs Assessment Mission Report.
36. Atlantic Council. (2019). Ukraine's Judiciary: Reforming an Impenetrable System.
37. World Justice Project. (2021). WJP Rule of Law Index 2020: Ukraine.
38. Klitgaard, R. (1988). *Controlling Corruption*. University of California Press.
39. Rose-Ackerman, S. (1999). *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform*. Cambridge University Press.
40. Lambsdorff, J. G. (2006). *The Control of Corruption*. Edward Elgar Publishing.
41. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2013). "The Global Programme against Corruption: UNODC's strategy."
42. Transparency International. (2018). "Understanding and Addressing Systemic Corruption."
43. National Democratic Institute. (2020). *Oligarchs and Politics in Ukraine: Building a Democratic Future*. Washington, DC: National Democratic Institute.
44. World Bank. (2021). *Ukraine Systematic Country Diagnostic: Pathways to a Stronger and More Inclusive Recovery*. Washington, DC: World Bank.
45. Council of Europe. (2021). Fourth Evaluation Round - Second Compliance Report on Ukraine.
46. Конституція України (1996).
47. Закон України «Про запобігання корупції» (2014)
48. Закон України «Про публічні закупівлі» (2015)
49. Закон України «Про доступ до публічної інформації» (2011)
50. Кабінет Міністрів України. Постанова (04 березня 2023) Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки.
51. Venice Commission. (2021). Ukraine - Opinion on the Law on Prevention of Corruption (as amended on 23 December 2020) and on the amendments to the Code of Administrative Offences of Ukraine on the strengthening of sanctions for corruption-related offences. Council of Europe.
52. International Monetary Fund. (2021, March 10). IMF staff completes virtual mission to Ukraine.

53. "Prevent_Corrupt_2020(Lec5)," n.d.
54. Закон України «Про запобігання корупції»
55. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади»
56. Закон України «Про державну службу»
57. Закон України «Про публічні закупівлі»
58. Закон України «Про доступ до публічної інформації»
59. Закон України «Про судоустрій і статус суддів»
60. Закон «Про Вищу раду правосуддя»

АНОТАЦІЯ

Тема: «Особливості запобігання корупції серед суддів. Роль НАЗК»

Студентка: Кахіані Теона Кахаберівна

Рік навчання, факультет: 2 рік навчання, факультет соціальних наук і соціальних технологій

Науковий керівник: Бойко Андрій Михайлович, професор, доктор юридичних наук

Рецензент:

Захищена " __ " _____ 20_р.

Короткий зміст роботи:

Робота складається зі вступу, трьох розділів (перший та третій розділи складаються з чотирьох підрозділів, другий – з трьох, висновку) та списку використаних джерел. Метою роботи є розкрити особливості запобігання корупції серед суддів і визначити роль НАЗК в цьому процесі. У першому розділі викладені підходи поняття корупції різних науковців, а також особливості її проявів у судовій системі України. У другому розділі описується система запобігання корупції в Україні, окреслені засади запобігання корупції, викладена система заходів запобігання корупції та особливості їх реалізації у судовій системі України, також описуються суб'єкти запобігання корупції в Україні та їх характеристика. Другий розділ є здебільше описовим, що дає можливість ліпшого розуміння системи запобігання корупції України. Третій розділ концентрований на НАЗК та його ролі у запобіганні корупції у судовій системі України, а саме серед суддів. У третьому розділі розкривається вирішальна роль Національного агентства в цьому процесі.